**Braun András**

# A Nyugat-Balkán és az Európai Unió kapcsolata. A regionális együttműködése fejlődése

## Bevezetés

Az egykori Jugoszlávia országai a délszláv háborút követően az 1990-es évek második részében kezdték meg demokratikus átalakulásukat, mely folyamat a 2000-es évek elején gyorsult fel. Az idetartozó országok mára mind megfogalmazták: további fejlődésük érdekében az Európai Unióban képzelik el a jövőjüket. Az európai integrációba történő betagozódás azonban hosszú folyamatnak ígérkezik, mert a megörökölt konfliktusok az új politikai dimenziókban is jelen vannak és komoly befolyásoló erővel bírnak.

Egy új politikai rendszer számára mindig kérdés, mennyire képes ellátni funkcióit, mennyire erős a társadalom felől érkező legitimitás, illetve milyen a rendszer nemzetközi megítélése. Egy politikai rendszer az intézményein és szervezetein keresztül képes arra, hogy a politikailag releváns igényeket becsatornázza, további feladata pedig a politikai szocializációs folyamatok irányítása is, hiszen a politikai kultúra intézményes átadásának folyamata egy-egy országban kulcsfontosságú kérdés. Végül a politikai rendszer legitimációjának szempontjából elengedhetetlen feltétel, hogy a rendszer képes legyen a társadalmát politikailag integrálni. Ehhez pedig szükséges, hogy az igazságszolgáltatás, a politikai elit legitim legyen a társadalom szemében, továbbá a politikai részvétel biztosítva legyen, illetőleg érvényesüljön a jog-, a civil és a szociális biztonság is. A politikai rendszernek ezt követően a nemzetközi politikai rendszerbe kell becsatlakoznia, a diplomácia, illetve nemzetközi szervezeti tagsági eszközökkel.[1] A volt jugoszláv országok összehasonlító politikai elemzése alkalmas annak bizonyítására, hogy a közös kultúrával és történelemmel rendelkező szláv országok egységes régiót képeznek a Balkánon.

A demokrácia tanulmányozásakor érdemes figyelembe venni a gazdasági jellemzőket, a kultúrát, valamint a történelemből szerzett tapasztalatokat is.[2] A balkáni országok összehasonlítása tehát azért is fontos és releváns politológiailag, mert vannak közös történelmi és kulturális gyökereik, hasonló a gazdasági szintjük, továbbá mindannyian demokratikus politikai rendszert hoztak létre, céljuk pedig a csatlakozás az Európai Unióba. Emiatt ezen országok csoportja egy egységes régiót alkot, amelynek a neve Nyugat-Balkán.

E dolgozat tárgyalja az Európai Unió és a Nyugat-Balkán kapcsolatának alakulását mind régiós, mind országos szinteken. Mindezek mellett vizsgálja azokat a regionális

[1] BIHARI Mihály – POKOL Béla: *Politológia.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2009. 117–120.

[2] ALMOND, Gabriel – DALTON, Russell – POWELL, Bingham – STROM, Kaare (Szerk.): *Összehasonlító politológia.* Osiris, Budapest, 2006. 74.,54–55.

együttműködéseket, amelyek a nyugat-balkáni országok számára például szolgálhatnak az EU-csatlakozáshoz. Végezetül dolgozatom érvel amellett, hogy az országoknak miért érdeke az Uniós csatlakozás és miért ez az egyetlen releváns fejlődési út.

Szlovéniát eddig csak Horvátország tudta követni az EU-ba az egykori Jugoszlávia tagköztársaságai közül, így tanulmányom azokat az országokat vizsgálta, amelyek még várnak a tagságra; ezek az országok Szerbia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Koszovó és Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság.[3]

Írásom fő vizsgálódási pontja a Nyugat-Balkán és az EU kapcsolata. Nézetem szerint, mivel az EU szükségét érezte egy szorosabb, régión belüli együttműködés megteremtésének a Balkánon, tanulmányomban számba vettem azokat a mára már megkötött és még tervben lévő egyezményeket, melyeknek célja az integrációba való belépés megkönnyítése és elérése.

## 1. A Nyugat-Balkán: egy közelebbi meghatározás

A Nyugat-Balkán régió kialakulását egyszerre befolyásolták történelmi, politikai és gazdasági események. Mivel a Nyugat-Balkán mint fogalmi elnevezés a közelmúlt terméke, fontosnak tartom, hogy megfelelő módon tisztázzam a fogalom pontos meghatározását.

Fontos megjegyezni, hogy a 'Nyugat-Balkán' elnevezés nem fedi le teljesen sem a balkáni, sem a délkelet-európai régiót, csupán annak egy részét képezi.[4] Délkelet-Európa egy olyan földrajzi és geopolitikai régió, amelyhez hozzátartozik a Balkán-félsziget. A szuverén államok közül Délkelet-Európához tartozik Görögország, Bulgária, Albánia, Macedónia, Koszovó, Szerbia, Montenegró és Bosznia-Hercegovina is. Néhányan pedig ide sorolják Romániát, Horvátországot, Szlovéniát, Ciprust, valamint Törökországot is, ennek azonban elsősorban kulturális és történelmi okai vannak. A délszláv válságot követően a nyugat-balkáni országok megkezdhették kapcsolataik újraértelmezését Nyugat-Európával és természetesen egymással is. Ennek tükrében az országok az EU-ba való mihamarabbi integrálódást célozták meg.

Milica Delević a *Regional Coopeartion in the Western Balkans* c. művében[5] a Nyugat-Balkán régióról úgy ír, mint egy olyan terület, amely mindig magában hordozott egy pejoratív jelentésvonzatot. A szerző szerint ugyanis a „Balkán mint Törökország európai területe" elnevezés mellett olyan történelmi asszociációkkal rendelkező megnevezéseket is kapott, amelyek utalnak a politikai erőszakra, az etnikai konfliktusokra és az államok fragmentációjára is. Ezek mellett is különböző megnevezéseket kapunk a régióval kapcsolatosan a történelem folyamán; a példának

[3] A Nyugat-Balkán országai közé Albánia is hozzátartozik, de dolgozatomban ezzel az országgal nem foglalkoztam.

[4] A vizsgálatom nem terjed ki Albániára, amely a jelen politikai kontextus szerint szintén nyugat-balkáni országnak számít.

[5] DELEVIC, Milica: *Regional coopeartion in the Western Balkans.* Insitute for Security Studies, 2007.

okáért „Délkelet-Európa”, „délkelet-európai ötök”, vagy pedig „délkelet-európai hetek”, a legmodernebb megnevezés pedig, a „Nyugat-Balkán.”

Maga a Balkán elnevezés a történelmi és földrajzi fogalmat takarja, amely elnevezést akkor használják, amikor Európa délkeleti területeiről van szó, melyek a Száva és a Duna között helyezkednek el. Gyakori a Balkán-félsziget elnevezés is, mely három tenger közé esik: Adriai-, a Fekete-, illetve a Földközi-tengerek közé. Amennyiben földrajzi értelemben közelítünk a fogalomhoz, a Balkánhoz az alábbi országok tartoznak: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, Görögország, Macedónia, Montenegró, Szerbia és Koszovó. Törökország – az utóbbinak van ugyan egy kis területe a térségben, nem tekinthető balkáni országnak.[6]

A fentiek alapján (szintén Delević konklúzióját felhasználva) megállapítható, hogy noha a földrajzi tények azt sugallják, hogy igenis koherens területről van szó, a történelem más meglátásra ösztönöz bennünket. Az európai történelmi változások során a Balkán megannyi változáson ment keresztül: gyakran találta magát valamely birodalomba integrálódva, melyek túlnyúltak ezen a területen (például az Osztrák–Magyar Monarchia, az Oszmán Birodalom, a KGST, majd az el nem kötelezettek mozgalma). A birodalmakhoz való tartozás azonban belső megosztottságot is generált (ezek belső hatásai mai napig fellelhetőek), valamint történelmük legnagyobb részében olyan politikai erők határán álltak az idetartozó országok, melyek külsőleg befolyásolták belső fejlődési irányaikat. Így a különböző civilizációs és vallási konfliktusok nem is kerülték el a Balkánt.

A 2000-es éveket követően, napjainkban az „ins” és az „outs” csatáját vívja a terület, ez pontosabban a NATO és az EU tagságért folyik.[7] A Nyugat-Balkán mint „fogalom” kreálása egyébként egyértelműen az EU-hoz fűződik. Miután a közép-európai országok a társulási megállapodásokkal kerültek az EU vonzáskörzetébe, a Szovjetuniótól függetlenedő országok mellett kellett egy harmadik olyan csoportot is alkotni, melybe a balkáni országok kerültek. A „Mediterrán Közel-Kelet”, avagy „Észak- Mediterrán” országokként is emlegetett volt jugoszláv tagköztársaságok (kivéve Szlovénia), kiegészülve Albániával, Máltával, Ciprussal és Törökországgal, egy igen heterogén csoportot alkottak, ezért volt szükség egy további, jobban leszűkített értelmezésre.

Az előbb említett országok közötti különbségeket jól példázza, hogy sem a volt jugoszláv országoknak, sem Albániának nem voltak szerződésbeli megállapodásai az EU-val, ezzel szemben Ciprus és Málta a 2004-es bővítéssel bekerültek az integrációba, Törökország pedig már 1963-ban társulási megállapodást írt alá.

A Nyugat-Balkánon jelenlévő összetartó identitás immáron nem a felszabadulás, avagy a volt közös jugoszláv államból származik, hanem abból a jövőképből, amelynek közép és hosszú távú célja az EU-ba való integrálódás, mely kétségtelenül pozitív kapocs. Azonban látnunk kell, hogy ennek az összekötöttségnek van negatív árnyoldala is. Az egyes országok Horvátországon kívül egy teljes évtized alatt képtelenek voltak maradéktalanul megfelelni az EU csatlakozási elvárásoknak. A korrupció, a jogbiztonság és a belpolitikai konfliktusok mellett a legégetőbb probléma, hogy a gazdaságot nem sikerült megerősíteni, melynek komoly társadalmi hatása is lett. Az egyes államok tehát belső konfliktusaik

[6] DELEVIĆ 2007: 11–12.
[7] Uo. 12.

ellenére kooperálásra vannak kötelezve, annak érdekében, hogy együtt érjenek el fejlődést. Ez a szándék nem csak az EU felé van meg, de egyes nyugat-balkáni országok kezdeményezéseiben is jelen van. Azonban sikeres regionális össznyugat-balkáni együttműködést csakis akkor lehet eredményesen működtetni, ha az országok félre tudják tenni eddigi nézeteltéréseiket és a jövőbeli fejlődés érdekében új partneri viszonyokat kialakítani. Égető kérdés továbbá a kisebbségek helyzetének rendezése is. Mivel mindegyik érintett országban jelentős számú kisebbség él, számukra fontos az anyaországukkal való minél könnyebb kapcsolattartás. Így az EU-tagság nemcsak a határátkelést könnyítené meg (ami a horvát–boszniai határon lehet fontos, például Dubrovńik esetében, de megemlíthető még a szlovén–horvát határvita, illetve a horvát–boszniai határvita is), hanem azok a jogok is, amelyek az EU-s állampolgárokat érintik. Az EU-tagság pedig a gazdaság számára is pezsdítő hatással járna, hiszen a jelenlegi megosztott keleti Adria partot újra lehetne egyesíteni, ez pedig mind a személy, mint a teherszállításnak kedvezne. Az egyes országok közép és hosszú távú tervei különböztek abban is, hogy fejlődésbeli különbségek vanna az egyes országok között. Itt lehet gondolni a kezdetben jól induló Macedóniára, amely aztán a 2000-es évek első évtizedének végére igencsak megtorpant, míg Montenegró folyamatos fejlődést tudott produkálni, ezek mellett pedig Szerbia az 1990-es évek Szlovákiához hasonló félelmeket is mutatott. Koszovó pedig az önálló államiság kivívását próbálta meg hosszas küzdelmek árán elérni, úgy, hogy ez alapvető biztonságpolitikai problémát okozott a Nyugat-Balkánon.

A kérdés, hogy az érdekeiket az egyes államok milyen módon tudnák elérni. Az biztos, hogy az EU a tőle meg szokott pozitív értékeléseket kívánja elsősorban hangoztatni, de az egyes ország jelentésekből kiderül, hogy azok a kulcspontok, amelyek megváltoztatást az EU elvárja az egyes országoktól, továbbra is problémát jelentenek. Ezek a kulcspontok többek között a demokrácia, a korrupció, a gazdaság és a jogbiztonság kérdései körül körvonalazódnak. Ameddig ugyanis ezek a fundamentális változások és reformok nem történnek meg, addig az említett államok nem tudnak az EU felé közeledni, továbbá ameddig a helyzet így áll, valószínűsíthető, hogy az egyes országok elhúzódó csatlakozási procedúrára számíthatnak. Hozzá kell tenni, hogy az EU mai válsága tovább bonyolíthatja az új tagállamok felvételét. Ilyen helyzetben azonban felmerülhet az a kérdés, hogy alternatív megoldás után nézzenek régióban lévő országok, ekkor is pedig a regionalizmus szerepe meghatározó lehet a Nyugat-Balkánon.

### 1.1.A regionalizmus szerepe

A regionális megközelítés már a kilencvenes években meghatározta a régió országai közötti kapcsolatok keretét. A regionális megközelítés 1996-ban rögzített célkitűzései a daytoni, a párizsi és az erduti békeegyezmények végrehajtásának támogatása, illetőleg a politikai stabilitás és a gazdasági jólét létrehozása voltak egy olyan keretben, mely magába foglalta a demokratikus és jogállami feltételek kialakítását és megtartását, továbbá a kisebbségi és emberi jogok tiszteletben tartását, illetve a gazdasági fellendülés elérését.[8]

[8] Európa: az Uniós jogszabályok összefoglalói. *A stabilizációs és társulási folyamat.* In: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/r18003_hu.htm

A regionális megközelítés elsősorban azért fontos, mert ez illeszkedik az Unió regionális politikájához abban az értelemben, hogy a gazdasági egyenlőtlenségeket regionális szinten lehet legjobban kezelni.

### 1.1.1. Relevanciák a Balkánon: a regionalizmus, mint békefenntartó eszköz

A regionális integráció irányának megszabását a Nyugat-Balkánon a formális kormányközi tárgyalások (bilaterális és multilaterális) szabhatják meg, továbbá informális együttműködéseket is lehet találni egyes gazdasági szakpolitikák, biztonságpolitikai megegyezések, valamint az integrációt elősegítő uniós struktúrákban való részvétellel. A regionalizmusra tehát úgy is lehet tekinteni mint egy eszközre, amely képes a békét fenntartani. A kooperáció természetesen nem jelenti azt, hogy korábbi államokat vagy birodalmakat kreálnának újra, hanem a stabilizációs cél és az európai integráció megköveteli azt, hogy az emberek, termékek, szolgáltatások szabadon áramolhassanak az országhatárokon túlmenően is, összekötve az infrastruktúrát, valamint olyan fontos szabadságokat mint a tudás és a tapasztalatok akadálymentes áramlása. Amint az már világossá vált, a régióban történő együttműködés egyúttal azt is szolgálná, hogy a kormányok szinte kötelezve érezzék magukat arra, hogy megreformálják gazdaságukat, illetve politikai rendszereiket a jó működés érdekében. Az egyes együttműködések továbbá segítenék az ún. regionális közjavak (regional public goods) megvédését is; ilyenek például az ivóvíz, az energia, ezek mellett a regionális „betegségeket" (regional public ills) is kezelni lehetne, könnyebb lenne például a szervezett bűnözés, illetve a határokon átívelő problémák eszkalálódásának megelőzése is.

A regionális együttműködés azonban nem biztos, hogy egymaga is elegendő lenne ahhoz, hogy végbemenjenek a Nyugat által megkívánt reformok és pozitív változások. Látható tehát, hogy direkt politikai nyomásra van szükség ahhoz, hogy markáns változások következzenek be, ezek pedig érkezhetnek a felső politikai vezetéstől, avagy az önérdekű elit tagjaitól is, akiknek szintén érdeke lehet az, hogy a térség országai egymással együtt fejlődjenek tovább. Fontos forrásai lehetnek a reformoknak továbbá azok a közösségek, amelyek a határmentén élnek, hiszen a fragmentáció elsősorban őket érinti a legjobban.[9]

Figyelmeztető jelleg, hogy a daytoni békét követően az 1999 óta hosszasan elhúzódott koszovói válság, illetve a későbbi szerb–montenegrói ellentét is komoly biztonságpolitikai kihívást jelentett a Balkán számára. Emellett pedig történtek olyan tragikus események is, mint például Zoran Đinđić szerb miniszterelnök meggyilkolása (2003), illetve Dačić későbbi szerb miniszterelnök ellen is terveztek merényletet. A tárgyalóasztalra került konfliktusok már a békés és párbeszéddel dúsított helyzetmegoldást is eredményezhetik, ez pedig leginkább azon múlhat, hogy megújuló, kicserélődő politikai elit mennyire lesz európéer gondolkodású, illetőleg mennyire kívánják politikai haszonszerzés céljából a nemzeti-nacionalista populista irányvonalat meglovagolni. Nyilvánvalóan mélyebb témájú tanulmányok kellenének annak a megállapítására, hogy az egyes politikus garnitúrák milyen kvalitásokkal és szociológiai háttérrel rendelkeznek, illetőleg érdemes lehetne a politikusok karrierútját és a rekrutáció folyamatát is vizsgálni, de ezekre az összetett kérdésekre jelen írásom nem

[9] *Dialogues, Ownership in the Western Balkan Countries.* Friedrich Ebert Stiftung, 2009. 19–20.

vállalkozott. Azonban biztosan kijelenthető az, hogy az oktatás, különösen az értelmiségi döntéshozó réteg számára, kulcsfontosságú szerephez jutott. Ezt pedig az EU-csatlakozás tovább fejlesztheti, hiszen a már meglévő felsőoktatásban jelenlévő partnerprogramok segíthetik az európai intézmények jobb megértését, a tapasztalatok szerzését, illetve a kapcsolatok személyesebb kialakulását is.

A nyugat-balkáni országok egymáshoz való viszonyában fontos relevanciával bírnak azok a szempontok, amelyek az államok közötti kibékülést segítik elő, hiszen a hasonló kulturális és gazdasági szinten történő kooperáció egészséges versenyt jelentene közöttük, amelynek érdekében a fejlődés egyik motorja belső erőkből állna össze, ezzel pedig azokat a gazdasági ágazatokat lehetne fejleszteni, amelyek tipikusan erősek lehetnének a régióban. Az egyes országok a mezőgazdaság, a halászat, illetve az ipar területén ugyanis akár kiemelkedő potenciállal is rendelkezhetnének.

A régión belüli regionális különbségeket jól mutatja, ha összevetjük a jugoszláv gazdaság GDP arányos megoszlását az egyes tagköztársaságban a mai adatokkal. Ezekből kirajzolódik, hogy 1974-ben a jugoszláv gazdaságban a GDP legnagyobb részét Szerbia (Vajdaság és Koszovó nélkül!) 24,11%-ban, Horvátország 26,74%-ban, míg Szlovénia 16,02%-ban adták.[10] A fejletlen régiók közül érdemes kiemelni, hogy a szövetségi fejlesztési alap Boszniát, Montenegrót (Crna Gora) Macedóniát és Koszovót érintették a legjobban.[11]

Ezen adatokból feltűnhet, hogy a három legerősebb régió közül kettő már EU-tag, míg Szerbia a háborús rombolás következtében meggyengült. A problémát tetézi az is, hogy a „szolidáris" szövetségi támogatások Jugoszlávia felbomlását követően megszűntek, így mára az egyes országok saját gazdasági teljesítményük mellett az EU-támogatásokra számíthatnak.

### 1.2.Az Európai Unió szerepe

Az EU-ról és annak bővítéséről eddig számtalan tanulmány született. Az EU számára a Nyugat-Balkán integrációja elsősorban biztonságpolitikai kérdéseket feszeget, de minden kétséget kizáróan gazdasági és presztízs érdekei is vannak: tudja-e az egész Balkánt integrálni az EU, miután már Szlovénia és Horvátország belépett?

Ami azonban még ennél a kérdésnél is fontosabb, hogy a háború alatt sokat kritizált EU tudná-e hosszútávon elhozni a békét, a demokráciát és a gazdasági fejlődést a régió számára. Ezek mellett persze olyan kérdések és szempontok is felmerülhetnek, mint az esetleges orosz befolyás meggátolása,[12] illetőleg az egyelőre a csatlakozásból kimaradó Törökország balkáni befolyásszerzésének megállítása. Ezeket a szempontokat

[10] GULYÁS László: *Politika, gazdaság és nemzeti kérdés a titói Jugoszláviában, 1945–1980.* In: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/politika_gazdasag_es_nemzeti_kerdes_a_titoi_jugoszlaviaban_1945_1980/

[11] Uo.

[12] Oroszország kérdése különösen felértékelődött az ukrán válság tekintetében, illetve érdemes arra is emlékeztetni, hogy Putyin orosz elnök volt a díszvendége a belgrádi katonai parádénak, amit az EU igen szúrós szemmel nézett.

értékelve, fel kell tenni a kérdést, hogy vajon „a Nyugat-Balkán számára mi az, ami vonzó lehet egy esetleges EU-tagságban?”

Az okok így egyszerre lehetnek szimbolikusak, gyakorlatiasak, gazdaságiak és politikaiak is. Szlovénia csatlakozása azért volt fontos mérföldkő a csatlakozások történetében, mert a kelet-közép-európai és balti országok mellett egy volt jugoszláv tagköztársaság is az EU teljes jogú tagja lett. A kérdés az volt, hogy lesz-e olyan ország, amely képes lesz ezt a tendenciát folytatni. Ma már tudható, hogy volt, hiszen Horvátország 2013-ban szintén az EU tagja lett, a csatlakozási vágy pedig a többi országnál is jelen van.

Az Unió érdeklődése akkor vált fokozottabbá a térséggel kapcsolatban, miután a kelet-közép-európai bővítés során előbb Magyarország és Szlovénia, majd 2007-ben Románia és Bulgária is csatlakoztak az EU-; ezt pedig csak tovább erősítette Horvátország 2013-as csatlakozása. Így az a helyzet állt elő, hogy a Nyugat-Balkán minden irányból határos lett az EU országaival. Kétségtelen tény az, hogy a nemzetközi közösség szerepvállalása a Nyugat-Balkán helyzetének stabilizálása érdekében mindig is jelentős szerepet játszott a daytoni megállapodást követően. A gazdasági, társadalmi újjáéledés, valamint a stabilizáció tekintetében minden kétséget kizáróan elévülhetetlen szerepe van az Uniónak. Az EU-s szerepvállalás továbbá elérte azt, hogy a demokratikus és többpárti politikai rendszerek tartósak maradjanak az országokban. Az tagság mint perspektíva, illetve a társulási és csatlakozási folyamatok igencsak befolyásoló hatásgyakorlást bírtak a régió vezetőire. Az EU-csatlakozás azért lehet közös érdeke az egyes országnak, mert ezzel gazdasági kapcsolataikat is jelentősen javíthatják, illetve az uniós források nagyban segíthetik az egyes országok újjáépítését és a strukturális reformok véghezvitelét. Ezekből kifolyólag amennyiben a társulási folyamatban lassulás következik be, ez egyenesen vezethet el destabilizációs okokhoz, amelyek a gazdasági növekedést is gátolnák. Az EU-nak fontos szerepe volt abban is, hogy bátorítsa a szabadkereskedelmi övezetek létrehozását a tagjelölt országok körében. Ilyen volt Közép-Európában a CEFTA, illetve a BAFTA a Baltikumban. De volt példa természetesen politikai megállapodásokra is, mint például a visegrádi csoport. A V4 azért kiemelkedő példa, mert a CEFTA-val ellentétben a tagországok akkor is bennmaradtak a kezdeményezésben, mikor már belépést nyertek az EU-ba.

A regionális együttműködés megteremtése a nyugat-balkáni országoknak tehát egyben előfeltétele is az EU-tagságnak: Brüsszel így kívánja kiküszöbölni az egyes országok közötti szembenállásokat. Az EU ebben a tekintetben nem tett kivételt a közép-európai és a balti országokkal sem, a jól ismert alapelv szerint ugyanis „egy ország nem lehet addig teljes jogú tag, ameddig nincs jószomszédi viszonyban a környező országokkal.” Természetesen a közép-európai országok között is megkérdőjelezhető ez a „jószomszédi viszony” (például magyar–szlovák kapcsolatok tekintetében a közelmúltban), ám annyi biztos, hogy jóval konfliktus-mentesebbek a közép-európai országok, mint a Balkán államai.

Az Európai Uniónak kulcsfontosságú szerepe van a régió fejlődésének irányításában, ez azért lehet presztízs az EU számára, hiszen a békés rendezés és a fejlődés eszközeit sikerülhet irányelvekkel és soft eszközökkel elérni.

A regionális együttműködések megléte egyébként is fontos kritérium a stabilizációs és társulási folyamat keretében, hiszen a regionális kooperációk konstruktív szerepet játszhatnak a fejlődés elősegítésében. Maga a tény, hogy Délkelet-Európa stabilizációját, illetőleg a Nyugat-Balkánon az

egyes regionális szerződéseket az EU-nak sikerült létrehoznia és fenntartania, az Unió egyik legsikeresebb külpolitikai és szomszédságpolitikai sikerét idézte elő.[13]

### 1.2.1. Stabilizációs társulási folyamat, stabilitási és társulási megállapodás

A „Nyugat-Balkán" *(Western Balkans)* kifejezést az EU képviselői a stabilizációs és társulási folyamat (Stabilisation and Association Process a továbbiakban – SAP) 1999. évi létrehozását követően kezdték széleskörűen alkalmazni. Az EU 1999-ben, a koszovói válságot követően deklarálta, hogy stabilizációs és társulási folyamatot kíván indítani Bosznia-Hercegovinával, Horvátországgal, Macedóniával, Albániával, valamint Montenegróval, Szerbiával, és Koszovóval is. [14] Az EU közleménye egy új, megerősített megközelítést vezetett be, amelynek célja a stabilizáció, ezt követően pedig a társulás létrehozása. Ezen célok teljesüléséhez az EU szerint az alábbiakra van szükség:

- stabilitási és társulási megállapodások kidolgozása, amelyek tiszteletben tartása esetén lehetségessé válik az Európai Unióhoz való csatlakozás;
- a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése a régióval és a régión belül;
- a meglévő gazdasági és pénzügyi támogatás fejlesztése;
- a demokrácia, a civil társadalom, az oktatás és az intézményi fejlődés támogatása;
- együttműködés az igazságügy és a belügy területén;
- a politikai párbeszéd fejlesztése.[15]

Az Európai Unió soft eszközökkel kívánta elérni és ösztönözni a regionális kapcsolatok fejlődését a térségben, ezek mellett pedig, a teljes jogú tagságról is ígéretet tett a Nyugat-Balkánnak. A probléma a fent felsorolt eszközökkel az, hogy nehezen meghatározhatóak, valamint kérdéses az is, hogy az egyes kormányok hogyan tudják ezt a társadalmi alrendszereken keresztül érvényre juttatni.

Az EU-tagság lehetőségének felmerülése a regionális kooperációk tekintetében igen motiváló ajánlatnak tűnt. Ugyan az EU közeledése a közép-európai országok irányába bilaterális módon történt, ám mégis tudni lehetett, hogy a tagság elérése az egyes államok közötti együttműködést igényelt. Egy fontos egyezmény, a stabilitási megállapodás (Pact for Stability – a továbbiakban PS), amely a jószomszédi viszonyt kívánta létrehozni, megoldva a határátrendezési igényeket, és a kisebbségi konfliktusok létrejöttének megelőzését, esetleges eszkalálódását. A PS célja tehát a jószomszédi viszony kialakítása volt, ezzel pedig azt kívánta az EU elérni, hogy az újonnan (2004-ben) csatlakozó országok „ne vigyék be külpolitikai problémáikat az EU-ba." Ennek a módszernek az volt a hátulütője, hogy a közép-európai országok bizalmatlanok lettek egymással szemben, mikor multilaterális együttműködésre szólította fel őket Brüsszel, hiszen úgy vélték, hogy ez egy olyan taktikai módszer az EU részéről, ami a csatlakozásukat kívánja késleltetni.[16]

A nyugat-balkáni országokkal az EU más szerepkörben kezdte meg a kapcsolatfelvételt: 1996-ban kifejlesztett egy alapot, amelynek célja a regionális közeledés megkezdésének

[13] *Dialogues, Ownership…* 2009*:* 23.
[14] A stabilizációs és társulási folyamat [1999]. In: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/r18003_hu.htm
[15] Uo.
[16] DELEVIĆ 2007: 23.

segítése volt. 1996-ban az Európai Bizottság meghatározott feltételeket, valamint elveket, azon országok számára a régióból, amelyekkel az EU Unió nem fogadott el korábban irányelveket a csatlakozási tárgyalások megkezdéséről. Ez az alapelv érvényes volt Szlovénián kívül a volt jugoszláv tagállamokra, illetőleg Albániára is. Az EU célja tehát fokozatosan a béke megerősítésének elérése volt a Nyugat-Balkánon, ezért a megállapodások minden szóban forgó országgal kapcsolatosan jelentős ösztönző hatást kívántak gyakorolni a politikai stabilitás, illetve a gazdasági fejlődés kérdésköreire. Fontos volt továbbá, hogy az országok között, a szomszédok között, valamint az Európai Unió között is létrejöjjön és fenn is maradjon a jószomszédi viszony. Ezen irányelveket az EU progresszív implementáció formájában kívánta fokozatosan végrehajtatni, az erről szóló irányelvet az Európai Tanács 1997-ben fogadta el.[17]

Azzal, hogy az Unió a regionális együttműködést a térségben kvázi kritériumként kezeli és a csatlakozás feltételeként szabta meg, messzebb ment, mint tette azt a közép-európai országok körében. A regionális kooperáció ugyanis a Nyugat-Balkán számára kötelező feltételként jelent meg a csatlakozási procedúra folyamán. Az EU e jó szándékú célja azonban visszásan sült el, mert azt érte el, hogy a régió továbbra is megosztott országokból áll. Így például az egykori Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, majd Szerbia és Montenegró a Jugoszlávia Törvényszékkel kapcsolatos nézeteltérései miatt lemaradt az EU-s integrációs folyamatban (később Koszovó kérdése lassította a szerb integrációs folyamatot, miután Montenegró 2006-ban függetlenedett). Albánia és Macedónia azonban kezdetben könnyebben tudott az EU elvárásainak megfelelni, ezért azok „jutalomból" kereskedelmi kedvezményeket kaptak, ám ezek sem tudták kellőképpen fellendíteni az országok gazdaságát. Horvátországgal kapcsolatban pedig tisztában volt az Unió azzal, hogy jóval gyorsabban halad a csatlakozás felé, mint akármelyik másik régióbeli ország.[18]

A koszovói háborút követően, 1999-ben az Európai Bizottság jelezte, hogy ambiciózusabb tervet kell „kitalálnia" az EU-nak a nyugat-balkáni stabilitás megvalósulásának érdekében. Ez lett a stabilitási és társulási folyamat, amely egy új típusú megközelítés, legfontosabb célja pedig a régió biztonságpolitikai stabilizációjának megteremtése volt. A SAP három ígéretet tartalmazott. Az első egy ígéret volt a gazdasági és pénzügyi segítségre. A második a kereskedelem liberalizálására tett ígéret az EU és a SAP országok között, ez pedig vámmentes kereskedelmet és új piacokat jelentett a nyugat-balkáni országok számára. Végezetül a harmadik – egyben legfontosabb – ígéret maga az EU-tagság volt, mely ígéretet[19] a stabilitási és társulási megállapodásba integrálták[20] (Stabilisation and Association Agrreements – a továbbiakban SAA).

A SAP, illetve SAA megállapodások aláírása egyúttal azt is jelentette, hogy megtörtént az első formális lépés az európai integrációba vezető úton, amelynek végső állomása a tagság megszerzése. Mindamellett az EU kijelentette, hogy nem fogja azt engedni, hogy az esetleges együttműködést elutasító országok hátráltassák azon államokat, amelyek

[17] *Bulletin of the European Union*. 1997/4.
[18] DELEVIĆ 2007: 24.
[19] Uo. 25.
[20] A stabilizációs és társulási folyamat: a Nyugat-Balkán. In: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/index_hu.htm

hajlandóak együttműködni az EU-val, vagy esetleg jobb mértékben képesek teljesíteni a megszabott feltételeket. A 2000. novemberi, zágrábi találkozón a politikai változásokon átesett Horvátország és Szerbia új kormányai deklarálták, hogy hajlandóak alávetni magukat az Uniós irányelveknek és feltételeknek; természetesen a regionális kooperáció továbbra is a legfontosabb megállapodási kritérium maradt. Mivel azonban a nyugat-balkáni országok nem tudtak kellőképpen, és az elvártak szerint teljesíteni, a közöttük lévő kooperáció is lassan haladt előre. Egyes országok pedig (belpolitikai okok miatt) inkább feladták a kooperáció politikai támogatását, így az országok különböző sebességgel, nehezen meghatározó módon haladtak előre.[21]

Mivel a stabilitás kérdése prioritást élvezett az Unió számára, ezért 2003-ban közleményben jelezte, hogy olyan intézkedéseket foganatosít, amelyekkel a SAP korábbi állásfoglalásait kívánja megerősíteni. Az elvárások meghatározásakor az EU figyelembe vette a kelet-közép-európai bővítésből származó tapasztalatokat is, és ennek fényében próbálta meg kijelölni a Nyugat-Balkán számára a stabilizáció felé vezető utat, melyek hivatkozási alapként fognak szolgálni az egyes országok csatlakozás irányába tett előrehaladásának megítélésekor.

A térség országai az integrációs partnerség prioritásainak megvalósítására irányuló cselekvési terveket készítettek. Az Európai Bizottság többek között éves jelentések formájában rendszeresen nyomon követi az országok által elért előrehaladás mértékét. A korábban jól bevált „ikerintézményi program" hasznosnak bizonyult a kelet-közép-európai országok számára, így 2002 októbere óta a CARDS program ikerintézményi programokat alakított ki a Nyugat-Balkán egyes országai számára, melyek a demokratikus politikai intézményrendszer megerősödését szolgálják. A stabilizációs és társulási folyamat elsőszámú pénzügyi támogatása továbbra is a CARDS-program maradt. A Bizottság feltett szándéka volt annak a megvizsgálása, hogy nemzetközi intézményekkel együttműködve miképpen tudna rendkívüli makroszintű pénzügyi támogatást nyújtani a térség országainak. A közlemény ösztönzi a térség országai közötti regionális együttműködést, valamint a határokon átnyúló együttműködést az Unió további tagállamaival. A parlamenti együttműködés létrehozása olyan lehetőséget biztosítana, amely a regionális és nemzetközi parlamenti struktúrákba engedne belépést. További politikai együttműködésekről is szóltak javaslatok, továbbá – ahogyan a közlemény fogalmazott – a térség országai és az Unió közötti politikai párbeszédnek fel kellene erősödnie és rendszeresebbé kell válnia.[22]

Az SAA hatálybalépése a következő ütemben zajlott: Macedóniában 2004-ben.[23] Horvátországban 2005-ben,[24] Montenegróban 2010-ben,[25] Szerbiában pedig 2013-ban[26]. Bosznia-Hercegovina 2008-ban aláírta a szerződést, de az még azóta nem lépett hatályba.[27]

[21] DELEVIĆ 2007: 26.

[22] Integráció az Európai Unióban. In: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/r18006_hu.htm

[23] *Council of the European Union: Agreement details.* In: http://www.consilium.europa.eu/policies/agreements/search-the-agreements-database?lang=en&command=details&id=297&lang=en&aid=2001014&doclang=en

[24] *Council of the European Union: Agreement detalis.* In: http://www.consilium.europa.eu/policies/agreements/search-the-agreements-database?lang=en&command=details&id=297&lang=en&aid=2001076&doclang=en

2003 júniusában az Európai Unió Nyugat-Balkánról szóló találkozója a Thessaloniki Deklarációt eredményezte, amely világos alapokra kívánta helyezni a térség jövőjének fejlődését, kiemelve, hogy ezen országok jövője az EU-n belül képzelhető el. Tíz évvel később, 2013-ban az EU Biztonsági Intézete *(EU Institute for Security)* Horvátország csatlakozásának előestéjén publikált egy kiadványt *The European future of the Western Balkans: Thessaloniki@10 2003-2013* címmel, amely azt a fejlődést kívánta bemutatni, amelyet a tíz év alatt tettek meg a balkáni országok az európai integráció felé. Annak ellenére, hogy történtek pozitívumok, a könyv kiemelte, hogy a különböző országoknak nagyon különböző problémákkal kell megküzdeniük; ezek különböző fajtájúak, a belbiztonsági ügyektől kezdve a demokrácia konszolidációján keresztül a gazdasági fejlődésen át egészen a regionális kooperációig minden kérdést érintettek.[28]

A Délkelet-európai stabilitási paktum *(Stability Pact for South Eastern Europe* – a továbbiakban SPSEE) olyan intézmény volt,[29] amelynek célja a béke megerősítése, a demokrácia, valamint az emberi jogok és a gazdasági újjáépítés elérése volt 1999 és 2008 között az említett országok között; olyan egyedi intézmény, amely keretrendszerében az EU regionális területi politikájának kooperatív céljának ellátását látja el. Ezt a Regionális Kooperációs Tanács[30] *(Regional Cooperation Council* – a továbbiakban RCC) követte, 2008 februárjában. A SPSEE-program célja az, hogy fejlessze a transznacionális partnerséget, a stratégiai fontosságú ügyekben, annak érdekében, hogy a területi, gazdasági és társadalmi integrációs folyamatok a kohéziós stabilitás jegyében végbemehessenek a régióban.

A SPSEE segíti az EU-tagok és a tagjelöltek közötti kapcsolatok fejlődését, a regionális kooperáció kulcsfontosságú folyamat Délkelet-Európában, hiszen a stabilitás, a biztonság olyan kérdések, amelyek szignifikánsak az EU számára. A programban résztvevő országok: Albánia, Ausztria, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, Görögország, Magyarország, Macedónia, Moldova, Montenegró, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Olaszország egyes keleti részei, valamint Ukrajna.[31]

---

[25] *Council of the European Union: Agreement detalis.* In: http://www.consilium.europa.eu/policies/agreements/search-the-agreements-database?lang=en&command=details&id=297&lang=en&aid=2007070&doclang=en

[26] *Council of the European Union: Agreement detalis.*In: http://www.consilium.europa.eu/policies/agreements/search-the-agreements-database?lang=en&command=details&id=297&lang=en&aid=2007137&doclang=en

[27] *Council of the European Union: Agreement detalis* . In: http://www.consilium.europa.eu/policies/agreements/search-the-agreements-database?lang=en&command=details&id=297&lang=en&aid=2008023&doclang=en

[28] *The European future of the Western Balkans: Thessaloniki @ 10 (2003-2013).* In: http://www.iss.europa.eu/activities/detail/article/the-european-future-of-the-western-balkans-thessaloniki-10-2003-2013/

[29] DELEVIĆ 2007: 56–57.

[30] Uo. 76.

[31] Stability Pact for South Eastern Europe. In: http://www.stabilitypact.org/

### 1.3. Az országjelentések: a nyugat-balkáni országok fejlődése a demokratizációt követően

Az Európai Bizottság által évente elkészített országjelentések alapos helyzetjellemzést adtak a Nyugat-Balkán államainak állapotáról. Az EU értékelések általában véve optimisták, hangsúlyozzák az országok által elért pozitívumokat, azonban a kritikákkal sem spórolják meg. Általánosságban véve elmondható, hogy a tapasztalt negatívumok régiós szinten hasonlóak. Az általánosan előforduló kritikák a következőek: 1) korrupció, 2) szervezetbűnözés, 3) feketegazdaság 4) jogbiztonság hiánya, 5) média-pluralizáció hiánya.

A volt jugoszláv országok szinte mindegyikének hasonló problémákkal kellett megküzdenie a délszláv háborúkat követően. A már meglévő és az újonnan létrejött országok számára a politikai stabilizáció és a gazdasági nehézségek mellett a társadalmi és szociális problémák napjainkig komoly gondot jelentenek. A közel két évtizede tartó fejlődési szakasz azt eredményezte, hogy a nyugat-balkáni országok képesek voltak stabilizálni politikai rendszereiket; ez volt, ahol csak nemzetközi segítséggel (nyomással) sikerült, mint például Bosznia-Hercegovinában, vagy Koszovóban, volt, ahol pedig a szétválást követően fejlődésnek indult meg az ország, jelentősebb belső konfliktusok nélkül, mint például Montenegróban. Azonban a kialakult államszerkezetek nem minden esetben tudtak megfelelő hatásfokon működni, így a további fejlődés és előrelépés lehetőségei némely országokban megbénultak.

Egy politikai rendszer jó működéséhez elengedhetetlenül szükséges a kormányzóképesség, amelyet stabil pártrendszer tud biztosítani, ezzel pedig lehetséges a választói érdekek becsatornázása is. Probléma akkor keletkezik, hogy ha azokban az országokban, ahol sokpártrendszer működik, nincs megfelelő politikai konszenzus a legfelső, végrehajtói szinten, így pedig nehéz olyan strukturális és alkotmányos jellegű és fontosságú reformokat véghezvinni, ami egy újjáépülő, vagy fejlődő ország számára fontos. A pártrendszerekről összességében elmondható, hogy az országok többségében sokpártrendszer működik, a politikai konfliktusok pedig igen kiélezettek. A legtöbb párt Bosznia-Hercegovinában tevékenykedik, a legkoncentráltabbnak tűnő pártrendszert pedig a koalíciók és egyéb tömörülések miatt (illetve a választók támogatása miatt) Montenegró tudja felmutatni.

Az alábbiakban bemutatom az egyes országok fejlődésének mérföldköveit a demokratikus átalakulásokat követően.

#### 1.3.1. Szerbia[32]

Szerbia a térség legnagyobb és egyik legfontosabb országa. A demokratikus rendszer kiépülésének felgyorsulása Milošević bukása után indulhatott meg, ám ezt követően is megosztott maradt a politikai élet az Európai Unióért jobban elkötelezett és a nacionalista-radikális erők között.

Szerbia számára a háború utáni évek a konszolidáció jegyében teltek. Ezt előbb az új jugoszláv államban, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban kezdte meg, majd 2003. február 4-ei megszűnését követően a szerb-montenegrói föderációban folytatta. Az államközösség 2006. júniusi felbomlását követően Szerbia, ahogyan a többi térségbeli

[32] *Serbia Progress Report,* 2013. European Commission.

ország is, az európai integrációban képzelte el jövőjét. Az EU ennek érdekében már 2003 óta jelentős lépéseket tett az ország integrációjának elősegítésére, többek között a kereskedelem újraépítésében nyújtott segítséget akcióterv keretében. Az ország a tárgyalásokat 2005-ben kezdte meg, még Szerbia és Montenegró néven, azonban szétválást követően Szerbia konfliktusba keveredett Hágával, aminek nyomán az Uniós tárgyalások elhúzódtak,[33] végül is csak 2007 júniusában sikerült a kapcsolatokat újra felvenni.[34] Szerbia számára azonban nem csak a Jugoszlávia Törvényszékkel való konfrontáció eredményezett szembenállást Európával, hanem Koszovó ügye is. Az autonóm terület kiválásának bejelentését követően ugyanis újraerősödtek a nacionalista politikai erők, ezt pedig tetézte az, hogy az Európai Bizottság a 2007-es ország jelentésében kevesellte azt a folyamatot, amelyet az ország indított a korrupció leküzdésének érdekében.[35] A neonacionalista politika azonban súlyos belpolitikai válságot okozott, ez pedig aggályos volt az Unió számára is. A demokratizálódás ezt követően tudott csak igazán megindulni, hiszen a választásokon a Demokrata Párt győzött, míg a Szerb Radikális Párt meggyengült, s ezzel kikerült a politika főbb vérkeringéséből.[36] Szerbia 2012-ben kapta meg a tagjelölt státuszt,[37] ami a régióban azért volt nagyon fontos, mert az európai biztonságpolitika egyik alapvető kérdése, hogy Szerbia csatlakozik-e az euro-atlanti csoporthoz.[38] A választási eredmények egyébként azt jelzik, hogy a pro-európai tömörülések jutnak kormányzati pozícióba, ez pedig azt jelenti, hogy a lakosság is támogatja az európai integrációt felvállaló erőket.

Ugyan a 2007. januári választásokon még a radikálisok győztek (Szerb Radikális Párt, Srpska radikalna stranka – a továbbiakban SRS), a második helyen pedig a Szerbiai Demokrata Párt végzett.[39] A 2008-as előrehozott választásokon az „Európai Szerbiáért" koalíció győzött, a második helyen pedig SRS végzett.[40] 2012-ben és 2014-ben a progresszívek, a Szerb Haladó Párt (Srpska napredna stranka – a továbbiakban SNS) vezette koalíció győzött a választásokon, ahol már főként azok az erők versengtek, amelyek fontosnak tartották az EU-csatlakozást.[41]

[33] LŐRINCZNÉ Bencze Edit: *Az Európai Uniós bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében* Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, 2009.118–119.

[34] A szerződés érvénybe lépését a Jugoszlávia Törvényszékkel való kooperációhoz kötötték annak érdekében, hogy a szerb háborús bűnösöket minél előbb bíróság elé állíthassák.

[35] *Serbia 2007 Progress Report.* Comission of the European Communities. Brüsszel, 2007.

[36] Kérdés azonban, hogy Vojislav Šešelj szabadon engedése milyen hatással lesz a szerb társadalomra, miután kiengedését követően azt hangoztatta, hogy megkívánja dönteni a jelenlegi politikai rendszert Szerbiában.

[37] *EU csúcs: Szerbia tagjelölt lett.* In: http://hvg.hu/vilag/20120302_Eucsucs_Szerbia_tagjelolt

[38] LŐRINCZNÉ 2009: 119..

[39] *Election Guide, Elections in Serbia* 2007. In: http://www.electionguide.org/elections/id/1462/

[40] *Election Guide, Elections in Serbia* 2008. In: http://www.electionguide.org/elections/id/1503/

[41] *Election Guide, Elections in Serbia* 2012. In: http://www.electionguide.org/elections/id/1628/

1.Táblázat: A Szerb Radikális Párt és a győztes pártok közötti szavazatkülönbségek. Vastagon szedett százalékszámnál a SRS a győztes.

| | 2007 | 2008 | 2012 | 2014 |
|---|---|---|---|---|
| SRS | **29,07%** | 30,10% | 4,62% | 2,01% |
| Győztes párt | 23,09% (DP)[42] | 39,25%(ZES)[43] | 24,04% (SM)[44] | 48,35% (SNS) |

2008-ig az SRS meghatározó politikai szereplője volt a radikális jobboldalnak Szerbiában, ám ezt követően a párt már nem tudott parlamenti mandátumhoz jutni. A 2008-at követően a választásokat folyamatosan a középerők nyerték, ám fontos hozzátenni, hogy az SRS szakadását követően az SNS tudott igazán megerősödni. Szerbiában egyébként 2008 óta nem pártok, hanem párttömörülések indultak a mandátumokért, így mindig egy szélesebb körű összefogás nyerte a választásokat. A legutóbbi, 2014. márciusi választásokat Aleksandar Vučić koalíciója nyerte meg Ivica Dačić koalíciójával szemben.[45] Az SNS azért is kiemelkedő szereplő Szerbiában, mert a Haladó Párt korábbi elnöke a köztársasági elnök, Tomislav Nikolić személyében.

Amint az látható volt, 2008 óta a pro-EU vonal nyerte a választásokat, így a konfliktusoktól nem mentes belpolitika legalább az Uniós kérdésekben konszenzusra jutott. A reményteljes korszakváltás azonban 2009-ben lelassulni látszódott, amikor is a szükséges reformokat csak részben sikerült megvalósítani, továbbá a háborús bűnösök miatti együttműködés sem sikerült minden esetben Hágával, ráadásul a szociális problémák is olyan súlyosak voltak, ami miatt az országnak az IMF-hez kellett fordulnia.[46] A közelmúltban pedig az árvizek miatt került olyan súlyos helyzetbe az ország, hogy ismét a Valutaalap segítségét kellett igényelnie. 2014 őszén a szerb–albán konfliktus azután éleződött ki újra, hogy a két ország miniszterelnöke nem tudott egységes álláspontot képviselni Koszovó ügyében. Ez is jól mutatja, hogy a régi sérelmek nem tudnak egykönnyen csillapodni, ám a miniszterelnöki találkozó még is történelmi jelentőséggel bírt.[47]

Szerbia a reformok véghezvitelének érdekében 2009-ben óriási mennyiségű törvénycsomagot fogadott el, melyek nagyrészt az SAA-megállapodáshoz köthetőek. Szerbia számára azonban komoly problémát jelent a gazdasági helyzete, így a piacgazdaság kiépüléséért tett intézkedések messze alulmúlták a politikai reformintézkedéseket. Az EU így azt javasolta, hogy a gazdaságban is strukturális átalakításokat kell végeznie az országnak.[48]

[42] Szerb Demokrata Párt
[43] Európai Szerbiáért– Boris Tadić
[44] Szerb Haladó Párt által vezetett koalíció
[45] *Election Guide, Elections in Serbia* 2014. In: http://www.electionguide.org/elections/id/2710/
[46] RALCHEV Stefan: *Serbia.*. In: Institute for Regional and International Studies: *The Western Balkans: Between the economic crisis and the Europen Perspective.* Sofia, 2010. ( Továbbiakban: RALCHEV 2010a). 113–118.
[47] *Kosovo comes between Serbian. Albanian leaders at history meeting*. In: http://www.reuters.com/article/2014/11/10/us-serbia-albania-kosovo-idUSKCN0IU16W20141110
[48] Uo. 123.

A fontosabb megállapodások Szerbia és az EU között a következőek:

- 2000. június **:** Az Európai Tanács megjelöli a potenciális tagjelölt államokat.
- 2003. június: Theassalonikiben az Európai Tanács ülésén az EU Nyugat-Balkán politikájának legfőbb eszközeként a SAP-ot jelölik meg.
- 2004. október: A SAA folyamat kezdete.
- 2005. október: A SAA tárgyalások kezdete.
- 2006. május: A SAA tárgyalások megszakadása.
- 2007. június: Az SAA tárgyalások folytatódnak.
- 2007. október: Az SAA parafálása.
- 2008. január: Vízumkönnyítési megállapodás.
- 2008. február: Európai partnerség megadása Szerbiának.
- 2008. április 29. Luxemburgban megtörténik a SAA, az ideiglenes megállapodás és a kereskedelemmel kapcsolatos megállapodások aláírása.
- 2009. december: Vízum kötelezettség eltörlése a Schengenbe érkező szerb állampolgároknak.
- 2009. december: Szerbia benyújtja tagsági kérelmét.
- 2012. március: Szerbia az Európai Unió tagjelölt országa.
- 2013. június: Az Európai Tanács javasolta a csatlakozási tárgyalások megkezdését.
- 2013. szeptember: Az EU és Szerbia közötti SAA hatályba lép.
- 2014. január 01: Az első EU-szerb kormányközi találkozó.[49]

### 1.3.2.Montenegró[50]

Montenegró Európa egyik legfiatalabb államaként az államépítés tipikus problémáival szembesült függetlenedése óta. A Montenegróval kapcsolatos Uniós értékelések általában véve optimisták, hangsúlyozzák az ország által elért pozitívumokat.

A 2006-ban függetlenedett Montenegró 2007-ben olyan alkotmányt fogadott el, amely minden szempontból megfelel az EU-normáknak, továbbá 2008-ban sikerült szabadkereskedelmi megállapodást is kötni az Unióval. 2008 áprilisában ismét Filip Vujanović lett az ország köztársasági elnöke, aki nyíltan kiáll az európai értékek és a mihamarabbi integráció mellett. Az EUelismeri Montenegró fejlődését, azonban ki kell emelni, hogy a Nyugat-Balkánon meglévő legsúlyosabb problémák itt is jelen vannak: a korrupció, a szervezett bűnözés, az igazságszolgáltatás reformjának hiánya. Montenegró végül 2008. december 15-én nyújtotta be csatlakozási kérelmét az EU-hoz. A tagjelölt státuszt megkapta, a csatlakozási tárgyalások pedig zajlanak az országgal.[51]

Montenegróban a függetlenségi népszavazást követően 2006 őszén tartottak parlamenti választásokat, a részvétel 70%-os volt. A DPS a szociáldemokratákkal

[49] *The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia.* In: http://www.europa.rs/en/srbija-i-evropska-unija/politicki_ekonomski_odnosi.html
[50] *Montenegro Progress Report* 2013.
[51] LŐRINCZNÉ 2009: 122.

szövetségben indult és győzött is, őket három középpárt követte: a Szerb Lista, a Szocialista Néppárt, és a Mozgalom a Változásért.[52]

2009 márciusában a parlamenti választásokkor a Skupština 81 helyéből 48-at szerzett meg az „Európai Montenegróért Koalíció", a Đukanović által vezetett pártszövetség, a szavazatok 51,94%-val. A második helyen a Montenegrói Szocialista Néppárt végzett, 16,84%-al.[53]

A koalíció 2012-ben is győzni tudott, ám közel tíz hellyel kevesebbet szereztek a parlamentbe: a Koalíció 46,33%-kal győzött, második a Demokrata Front (23,18%) és csak harmadik lett a Szocialista Néppárt (11,23%).[54]

Az önálló Montenegróban elnökválasztáson eddig mindkétszer Filip Vujanović diadalmaskodott. Az államfő korábban a DPS-ben, majd a szociáldemokraták színeiben indult.[55]

Az országban a pro-EU kormányok működtek, amelyek támogatják az európai integrációt.

Montenegró a függetlenedés után nagy gazdasági növekedésnek örvendhetett, ami elsősorban a külföldi befektetéseknek volt köszönhető. A kis köztársaság emellett strukturális reformokat is kezdeményezett, így a befektetések a jelentős adócsökkentéseknek voltak köszönhetőek. Mivel azonban a gazdaság nagyban függött a külföldi tőkétől, az országot súlyosan érintette a gazdasági válság 2009-től kezdődően. Az ország az Uniós kapcsolatait is gyors ütemben építette ki, amelynek köszönhetően 2010-ben tagjelölté vált. Ennek ellenére vannak olyan problémák, amelyekkel az országnak szembe kell néznie. Az Unió kritikái alapján Montenegrónak szembe kell néznie olyan feladatokkal, mint a korrupció elleni harc fokozása, a jogbiztonság javítása, és a szervezett bűnözés felszámolása, valamint súlyos problémákat jelent még a feketegazdaság.[56] Korábban felmerült az is, hogy Đukanović miniszterelnök 20 éves politikai karrier után visszavonul, ami a stabil politikai életet megrendíthetné, ez azonban egyelőre nem következett be.[57]

Montenegrónak az EU-va való kapcsolatai jól alakultak, így az ország 2010-ben tagjelölt országgá válhatott. Ezt megelőzően, Macedóniához hasonlóan, az ország lakosai 2009 decemberétől vízum nélkül utazhattak be az EU tagállamaiba.[58]

Az eddigi fontosabb események a csatlakozás folyamatában:

- 2006. szeptember: Az Európai Unió Tanácsának (Miniszterek Tanácsa) döntésének értelmében minisztériumi szinten párbeszéd indul az Európai Unió és Montenegró között.

---

[52] *Election Guide: Montenegro.* In: http://www.electionguide.org/elections/id/1454/
[53] *Election Guide: Montenegro.* In: http://www.electionguide.org/elections/id/1521/
[54] *Election Guide: Montenegro.* In: http://www.electionguide.org/countries/id/245/
[55] *Election Guide: Montenegro.* In: http://www.electionguide.org/elections/id/2270/
[56] Uo. 103.
[57] RALCHEV, Stefan: *Montenegro.* 100.o. In: Institute for Regional and International Studies*: The Western Balkans: Between the economic crisis and the Europen Perspective.* Sofia, 2010. (A továbbiakban: RALCHEV 2010b). 100.
[58] Uo. 108–110.

- 2007. január: az Európai Tanács új partnerségi megállapodást kötött az országgal.
- 2007. október: Montenegró aláírta az SAA-t, illetve a kereskedelmi ügyekről szóló ideiglenes megállapodást.
- 2008. január: A montenegrói kormány az EU-val vízumkönnyítési megállapodást kötött.
- 2009. július: Olli Rehn bővítéssel foglalkozó biztos kérdőívet nyújt át a montenegrói kormánynak.
- 2009. december: Montenegró lakosai vízummentesen utazhatnak az Európai Uniós és a Schengen övezet országaiba.
- 2010. november: az EU hivatalosan is megadta a tagjelölt státuszt Montenegrónak.
- 2011. december: az Európai Tanács 2012 júniusára teszi a csatlakozási tárgyalások kezdő dátumát.
- 2012. június: Montenegró megkezdi a csatlakozási tárgyalásokat az Európai Unióval.[59]

### 1.3.3.Bosznia-Hercegovina[60]

A háborút követően Bosznia-Hercegovina az egyik olyan volt jugoszláv tagköztársaság, amely a pusztítás és az elvándorlás miatt a legnagyobb károkat szenvedte.

A föderatív berendezkedésű országban igen hamar kiderült, hogy a bonyolult államszerkezet alacsony (és költséges) hatásfokon képes csak üzemelni. Az igazi problémák azonban akkor jelentkeztek az országban, amikor is az ország egészére kiható reformokat kívántak alkalmazni, mert ez a döntéshozók között kiélezte a nemzetiségi ellentéteket. A legnagyobb problémát a belső viszálykodás mellett az jelenti, hogy az EU-val való kapcsolattartás is igen lassan képes csak előrehaladni. Bosznia-Hercegovinának az elmúlt két évtizedben olyan problémákkal kellett megbirkóznia, amely a nemzetépítés és az állam számára alapvető kérdések voltak. Ilyenek ügyek voltak a rendőrség, vagy a nemzeti műsorszórás és az alkotmány reformja is. Ezekben a kérdésekben csak nehezen tudtak csak egyezségre jutni a politikai vezetők. A reformok további akadályát jelenti az, hogy a pártok között nincs meg a megfelelő erejű kommunikáció. Bosznia-Hercegovina a 2000-es éveket követően is a Nyugat-Balkán leglassabban fejlődő állama, a társadalmi elégedetlenségek, a korrupció felszámolása, valamint az iszlám szélsőségek visszaszorítása is csak nemzetközi felügyelettel és segítséggel érhető el. A speciális helyzete miatt, Bosznia-Hercegovina az Európai Uniót és a Nyugat-Balkánt is az egyik legkomolyabb biztonságpolitikai kihívás elé állította és állítja.[61]

Az országnak jó ideig nem sikerült adoptálnia azokat a közös ügyeket, amelyek a csatlakozást elősegítenék, továbbá sem az alkotmányos reform, sem egy új alkotmány elfogadása nem tud végbemenni. A választásokon a bosnyák, a szerb és a horvát etnikumok vezető politikusai továbbra is a nacionalista-populista retorikával kampányolnak, ez pedig lassítja a szükséges reformfolyamatot és nem ösztönzik a választókat a politikai kompromisszumokra. Az országban a 2006-os választásokat

[59] *Delegation of the Europen Union to Montenegro.* In: http://www.delmne.ec.europa.eu/code/navigate.php?Id=56
[60] *Bosnia and Herzegovina Progress Report* 2013.
[61] LŐRINCZNÉ 2009: 116–117.

követően újraerősödtek a nacionalista irányzatok, ez egészen odáig vezetett el, hogy a Szerb Köztársaság még egy referendumot is kilátásba helyezett a föderatív államból való kiszakadás céljából. A politikai válságot végül 2008-ban az akkori politikai vezetés tárgyalásos úton kívánta megoldani, így egy rugalmas keretrendszert fogadtak el, amely deklarálta, hogy az alkotmányos reformokat véghez kell vinni; a hiba az volt, hogy ez a megállapodás is etnikai alapon jött létre, ráadásul a vezető pártokon kívül sem más párt sem semmilyen társadalmi szervezet nem volt képviseltetve. 2009-ben az EU és az USA egy olyan alkotmányos reformcsomagot nyújtott át Bosznia számára, amely az európai integrációs útra kívánta volna vezetni az országot. A boszniai politikusok azonban itt sem tudtak egységesen döntést hozni, így az egy fordulósra tervezett tárgyalások elhúzódtak és az eredeti célok is homályosabbá váltak végül.[62]

A háborút követő első szabadon megtartott választást Bosznia-Hercegovinában két részre osztva tartották meg. A szövetségi intézménybe külön választottak a Föderációban és külön a Szerb Köztársaságban. A Föderációban a Demokratikus Akciópárt teljesített a legjobban, a szavazatok 30 százalékát szerezték meg. A Föderáció másik jól teljesítő pártja a Horvát Demokrata Közösség Bosznia-hercegovinai pártja volt 14%-kal. A Szerb Köztársaságban a Boszniai Szerb Demokrata Párt szerepelt ekkor a legjobban, 24%-ot szerzett. A mandátumok további elosztásában több kisebb párt osztozott, összességében elmondható, hogy a választók igen nagy része a nacionalista pártokat preferálta.[63]

1998-ban újabb választásokat tartottak, igen magas, 70% feletti részvétellel (az elnöki tanácsválasztásokon is hasonló szintű volt a részvétel).[64] A Demokratikus Akciópárt (Stranka Demokratske Akcije – SDA a továbbiakban) ekkor szövetséget kötött a Bosznia-Hercegovináért Párttal, így továbbra is a Föderáció vezető ereje maradt, a 42 mandátumból 17-et megszerezve. A Föderáció másik erős pártja továbbra is a Boszniai Horvát Demokratikus Közösség (Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine – HDZ BiH a továbbiakban ) maradt, de már csak hat mandátumot kaptak. Ekkor pedig már figyelemre méltóan szerepelt a Szociáldemokrata Párt (Socijaldemokratska Partija Bosne i Hercegovine – a továbbiakban SDP BiH) is, négy mandátumot szerezve. A Szerb Köztársaságban egy új párttömörülés, a Sloga jelent meg, mely négy mandátumot szerzett, ezzel jócskán meggyengítve a Boszniai Szerb Demokrata Pártot, akik ekkor szintén 4 mandátumot szereztek.[65]

A 2000-es választásokon a Föderációban a SDP BiH lett az első, megelőzve az SDA-t, akik már nem szövetségben indultak. A HDZ BiH ezúttal 10% felett szerepelt. A Szerb

[62] RALCHEV, Stefan: *Bosnia&Herzegovina*. In: Institute for Regional and International Studies: *The Western Balkans: Between the economic crisis and the Europen Perspective*, Sofia, 2010. (A továbbiakban: RALCHEV 2010c). 42–44.

[63] *Global Elections Database: Bosnia-Herzegovina - National Lower House Elections (1996).* In: http://www.globalelectionsdatabase.com/index.php/tables/index/bosnia-herzegovina/national-lower-house

[64] *Voter turnout data for Bosnia and Herzegovina.* In: http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?CountryCode=BA

[65] *Global Elections Database: Bosnia-Herzegovina - National Lower House Elections, 1998.* In: http://www.globalelectionsdatabase.com/index.php/tables/index/bosnia-herzegovina/national-lower-house/

Köztársaságban az SDS BiH ismét az élen végzett, 16,7%-ot kapott, ezzel toronymagasan megelőzve az őt követő Demokratikus Haladó Pártot (6,4%).[66]

Nagy változások nem történtek a 2002-es választásokkor sem, ekkor is a már említett pártok szerepeltek a legjobban: a Föderációban a SDA végzett az élen, tíz mandátumot begyűjtve; a Föderáció másik két erős pártja a Bosznia Hercegovináért Párt és a HDZ BiH voltak (öt, illetve hat mandátummal). Az SDP BiH csupán négy helyett szerzett meg. A Szerb Köztársaságban az SDS BiH végzett az élen, öt mandátummal.[67]

2006 viszont az előzetes várakozások alapján mérföldkőnek számított, a nemzetközi közvélemény felfokozott figyelme mellett. A tét itt az volt, hogy a Föderáció és a Szerb Köztársaság meg tud-e egyezni a szükséges alkotmányos kérdésekben. A SDP BiH megelőzte a HDZ BiH-t is, valamint a katasztrofálisan teljesítő SDS BiH-t is. A legerősebb párt, kilenc szerzett mandátummal az SDA lett.[68]

A szocdemek erősödő tendenciája folytatódott a 2010-es választásokon is,[69] amikor is a két szociáldemokrata párt a Föderációból és a szerb részről is megnyerte a választásokat. A SDA és a SDS BiH ismét jól teljesítettek, de a HDZ BiH-t például megelőzte az „Egy jobb jövőért Bosznia-Hercegovinában" nevű tömörülés.[70] A szociáldemokratákról el kell mondani, hogy két párt indult: a SDP BiH mellett a Független Szociáldemokrata Párt (SNSD). A két szocdem párt összesen 16 mandátumot szerzett, ám a megosztottság továbbra is jelen van, hiszen míg az SDP a Föderációban, addig a SNSD a Szerb Köztársaságban erős.

Az elnökválasztásokról összességében elmondható, hogy a nagy pártok domináltak egészen 2006-ig, amikor már a horvát és szerb elnökségi tagot is a szociáldemokraták adták, de a Demokratikus Akciópárt sem nyert a bosnyák szavazók körében. 2010-ben az SDA a bosnyák elnökválasztáson ismét nyert, de nagyobb visszarendeződés már nem történt a pártrendszerben.[71]

2014-ben az SDA tíz szerzett mandátumával a legerősebb párt lett a választásokon, jól szerepelt az SNSD és az SDS is. Érdekesség, hogy a HDZ BiH-t az új erő, a Demokratikus Front (Demokratska fronta – a továbbiakban DF) öt mandátumával megelőzte. Az elnökválasztásokon pedig továbbra is nacionalista vezetők nyertek.[72]

---

[66] *Bosnia and Herzegovina Parliamentary Chamber: Predstavnicki dom 2000. ELECTIONS HELD IN 2000.* In: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2039_00.htm

[67] *Bosnia And Herzegovina Parliamentary Chamber: Predstavnicki dom 2002*. In: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2039_02.htm

[68] *Bosnia And Herzegovina Parliamentary Chamber: Predstavnicki dom 2006*. In: http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2039_06.htm

[69] SZILÁGYI Imre: *Bosznia-Hercegovina a választások után.* Magyar Külügyi Intézet, 2010. 5–8.

[70] *Election Guide Bosnia and Herzegovina.* In: http://www.electionguide.org/elections/?inst=&cont=Bosnia+and+Herzegovina&yr

[71] *Election Guide: Election For Chairman Of The Presidency,* 2010. In: http://www.electionguide.org/elections/id/2162/

[72] *Véglegesítették a választási eredményeket Boszniában.* In: http://www.hirado.hu/2014/10/27/veglegesitettek-a-valasztasi-eredmenyeket-boszniaban/

A belpolitikai megosztottság ellenére a boszniai politikusok nagyon is egyetértenek abban, hogy az ország jövője csak is az EU-n belül képzelhető el, ráadásul a felmérések szerint a társadalom nagy része is támogatja a csatlakozást. Mivel az Unió kötelezettséget vállalt az ország újjáépítésének segítségében, illetve a demokrácia támogatásában, érthető a fokozott érdeklődés Brüsszel felől. Az EU és tagállamai folyamatosan támogatják anyagi forrásokkal az országot, amelynek fejlődése természetesen saját magától függ.[73]

Az Európai Unió és Bosznia-Hercegovina kapcsolatainak alakulása:

- 1997: A bilaterális kapcsolatok fejlődését elősegítően az EU megállapít a politikai és gazdasági feltételeket (*Regoional Approach*)
- 1998: Munkacsoport áll fel az Bosznia-Hercegovina és az Unió között.
- 1999: Az Unió felajánlja az ország számára a SAP-ot.
- 2000. június: Az Unió kijelenti, hogy minden olyan ország, amely részt vesz az SAA-ban, potenciális tagjelöltnek számít.
- 2000. november: Az Unió és a Nyugat-Balkán is elfogadja a SAP feltételeket.
- 2001: Elindul a CARDS-program.
- 2003. június – Thessaloniki csúcs: a SAP szerepének megerősítése a tárgyalásoknál.
- 2004. június: partnerségi szerződés az EU és Bosznia között.
- 2005. október: Az Európai Bizottság javasolja az SAA tárgyalások megkezdését, amely novemberben el is kezdődött.
- 2006. december: az SAA tárgyalás formai követelményei teljesülnek, ám a megállapodás nem lép érvénybe, mert fontos reformok nem mentek végbe.
- 2007. december: Az SAA parafálása.
- 2008. február: Vízumkönnyítésről szóló megállapodás.
- 2008. május: Párbeszéd kezdete a vízum eltörléséről.
- 2008. június: az SAA és az ideiglenes megállapodás megkötése.
- 2008. július: az ideiglenes megállapodás és a kereskedelemmel kapcsolatos megállapodások hatályba lépése.
- 2010. december: A biometrikus útlevéllel rendelkezők számára megszűnik a vízumkötelesség az Európai Unió irányába.[74]

### 1.3.4.Macedónia[75]

Macedónia 1991-es függetlenségét követően lehetőég nyílt arra, hogy az ország megkezdje felzárkózását Európához. Ennek egyik fontos lépése a PHARE szerződés aláírása volt 1996-ban. A gazdasági szerkezetátalakítását különböző kereskedelmi egyezmények segítették. Macedónia 2005. december 17-én lett az Unió tagjelölt állama, azonban a tárgyalási folyamatokat azóta sem sikerült megkezdeni. Az egyik legsúlyosabb társadalmi kérdés az országban a macedón és az albán lakosság együttélésének problémája. Ezt megoldandó, az Európai Tanács 2008-ban csatlakozási partnerséget ajánlott az országnak, melyben a további szükséges reformintézkedéseket foganatosítottak: az együttélés demokratikus megvalósítása,

[73] RALCHEV 2010c: 45–46.
[74] *Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina.* In: http://europa.ba/Default.aspx?id=12&lang=EN
[75] *The Former Yugoslav Republic of Macedonia* 2013. European Commission.

valamint a közigazgatás reformja úgy, hogy a kisebbségek is részt vehessenek benne. Macedóniában továbbá problémákat jelent a korrupció nem hatékony kezelése, az állami adminisztráció ellenőrzése, a társadalmi nyilvánosság megteremtése, illetve a gyenge gazdaság, melyből kifolyólag a nemzetközi tőke nem érez elegendő bizalmat a befektetéseket illetően. A társadalom számára pedig égető probléma a munkanélküliség kérdése. A belpolitikát általánosan jellemzik a párbeszéd hiánya, továbbá a választások tisztaságának megkérdőjelezései is.[76]

Macedónia számára azonban nemzetközi szinten az egyik legfontosabb probléma, hogy a mai napig nem sikerült az ország-névvitát[77] rendeznie Görögországgal, emiatt az ország NATO csatlakozása is meghiúsult, annak ellenére, hogy Bukarestben 2008-ban a szervezet elismerte az ország erőfeszítéseit.[78]

Macedónia politikai életében a 2006. júliusi választások eredményeztek komoly változásokat, ekkor ugyanis a szociáldemokraták (akik 1991 óta tizenkét éven át voltak hatalmon), csupán harminc mandátumot szereztek, míg a választásokat a Nikola Gruevski által vezetett koalíciós szövetség nyerte meg. A koalíció vezető pártja a Belső Macedón Forradalmi Szervezet – Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártja (a továbbiakban VMRO-DPMNE) nyerte meg. A VMRO-DMNE olyan párt, amely a macedón függetlenség mellett állt ki, magát pro-európai és pro-NATO értékrendűnek vallja, ám nem hajlandó az ország névváltoztatásba belemenni, továbbá kritikaként rótták fel a párt számára, hogy a vitatott macedón történelmi személyeknek kultuszt állított.[79]

A VMRO-DMNE a 2006-os választásokon 32,5%-kal nyerte meg a választásokat, az Együtt Macedóniáért koalíció előtt.[80] A 2008-ban Macedónia a NATO tagságra várt, ám Bukarestben az ország számára kedvezőtlen döntés született. Ez pedig belpolitikai változásokat is hozott, így előrehozott választásokat tartottak 2008 júniusában. A választásokon immár nem a pártok, hanem azok koalíciói játszották a fő szerepet. A versengést a VMRO-DMNE által vezetett Egy jobb Macedóniáért szövetség nyerte a Nap – Európai koalíció előtt. A koalíció a szavazatok 48,78%-át kapta.[81] Az ellenzéki szociáldemokraták ezt követően megkérdőjelezték a kormány demokratikusságát, így elérték, hogy 2008 után újból előrehozott választások legyenek Macedóniában. A választásokat ezúttal is a VMRO-DMNE nyerte, a szavazatok 38,98%-ával. A szociáldemokraták 32,78%-ot kaptak.[82] 2014 áprilisában újra előrehozott választásokat tartottak az országban, ennek az volt az oka, hogy a kormánykoalíción belül nem

[76] LŐRINCZNÉ 2009: 117–118.

[77] MILANOV Viktor: *Macedónia NATO nélkül, avagy NATO Macedónia nélkül?* In: http://kitekinto.hu/europa/2012/05/25/macedonia_nato_nelkul_avagy_nato_macedonia_nelkul/#.U0biVah_tSk

[78] *NATO's relations with the former Yugoslav Republic of Macedonia.* In: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48830.htm

[79] *A Balkán keresztútján: Macedónia a XXI. század elején.* Balkán füzetek, 2008. 6. sz. 11.

[80] *Election Guide. Elections in Republic of Maecedonia,* 2006. In: http://www.electionguide.org/elections/id/1452/

[81] *Election Guide, Elections in Republic of Macedonia,* 2008. In: http://www.electionguide.org/elections/id/1506/

[82] *Election Guide, Elections in Republic of Macedonia, 2011*. In: http://www.electionguide.org/elections/id/1599/

sikerült a közös köztársasági elnökjelölt támogatása, így pedig a kormány felbomlott. A választásokon ismét a VMRI-DMNE győzött, a szavazatok 42,21%-ával.[83]

2.Táblázat: A VMRO-DMNE szereplése 2006 és 2011 között összevetve a választásokon második pártok eredményeivel. Zárójelben a tömörülések rövidítései vannak feltüntetve.

| | 2006 | 2008 | 2011 |
|---|---|---|---|
| VMRO-DMNE | 32,5% | 48,78% (koalícióban) | 38,98% |
| Ellenzék | 23,31% (TM) | 23,64% (Nap) | 32,78% (szocdemek) |

Macedóniában a függetlenedés idején konszenzus rajzolódott ki a belpolitikai erők között abban, hogy az ország az EU-ban és a NATO-ban képzeli el jövőjét. A jó kapcsolatokat azonban beárnyékolta a görögökkel való névvita, akik szintén tagjai a fent említett két szervezetnek.

2009. október 14-én az EU felajánlotta az országnak, hogy kezdjék meg a csatlakozási tárgyalásokat. Macedónia, amely ez idáig mindig is az etnikai konfliktusok határán mozgott, elkötelezte magát az Unió irányába. Ezeken túlmenően 2009 decemberében a vízummentes utazás is lehetővé vált a macedón állampolgárok számára az EU-országokba. 2009-ben az EU és Macedónia kapcsolata minden korábbinál jobbnak mondható volt, azonban jelentős előrelépés a csatlakozási folyamatban nem történt azóta sem.[84]

Macedóniának mindent egybevéve a Nyugat-Balkán államai közül kedvező helyzete van. Ennek fenntartásához a következő alapvető szempontokat kell betartania: 1) a politikai párbeszédek és a társadalmi egyensúly javítása, 2) tolerancia és politikai konszenzus alkalmazása mind bel-, mind külpolitikában, 3) jószomszédi viszony építése a liberális demokrácia alapelveire építve, 4) elköteleződés a szükséges reformok végrehajtása mellett.[85]

A fontosabb dátumok Macedónia és az EU kapcsolataiban:

- 2000. március: Az SAA tárgyalások kezdete.
- 2000. november: az SAA aláírása a Nyugat-Balkán országaival.
- 2004. április: A SAP országok közül elsőként lép életbe az SAA megállapodás Macedóniában.
- 2005. december: Az Európai Tanács tagjelölt státuszt ad Macedóniának.
- 2007.szeptember: Vízumkönnyítési megállapodás az EU és Macedónia között.
- 2008. február: Az Európai Tanács reform javaslatcsomagot küld Macedónia számára.
- 2009. december: a csatlakozási tárgyalások időpontjának meghatározása.

[83] Uo. http://www.electionguide.org/elections/id/2781/

[84] STOJOVSKI, Goran: *Republic of Macedonia*. In: Institute for Regional and International Studies: *The Western Balkans: Between the economic crisis and the Europen Perspective*. Sofia, 2010. (A továbbiakban: STOJOVSKI 2010a), 88–89.

[85] Uo. 95–96.

- 2009. december 19. A vízummentes beutazás lehetővé tétele Macedónia számára.[86]

### 1.3,5.Koszovó[87]

Annak ellenére, hogy Koszovó gyakorlatilag nemzetállamnak tekinthető, hiszen 90% az albán lakosság aránya, a kisebbségek és a vallási megosztottság nehézzé teszik ezt a fajta megközelítést. Ebből kifolyólag a kormánynak igen nehéz körülmények között kellene a liberális demokrácia alapelveit és a tolerancia és a megbékélés jegyeit lefektetni. Egy jól integrált politikai elit hiány nehézzé teszi az ország békés demokratizálódását.[88]

Koszovó alkotmányban meghatározott autonóm státusza 1990-ben szűnt meg. Az akkor kezdődő ellenségeskedés csúcspontja az 1999-es koszovói válság volt, melynek következtében az ENSZ BT 1244. határozatában nyilatkozott arról, hogy a tartomány ENSZ felügyelet alá kerül. A nemzetközi részvételt addig határozták meg, ameddig sikerül a demokratikus politikai intézményrendszerek, a közigazgatás, valamint a konszolidáció elérése nem sikerül. A nemzetközi közösség által előírt alapkövetelmények azonban nagyon lassan teljesültek, ez pedig nem segítette elő a nemzetiségek közötti megbékélést. További problémát okozott, hogy a radikalizmus a gyenge szociális és gazdasági helyzet miatt fokozatosan erősödött. A lassú rendezés miatt végül Koszovó 2008. február 17-én egyoldalúan bejelentette, kiválik Szerbiából és deklarálta függetlenségét. Az EU szerepe ekkor nőtt meg a térségben, hiszen az ENSZ csapatainak helyét átvehette és megkezdődhetett a rendőri és igazságügyi szervek kiépítésének folyamata. Az EU pozitívként értékelte azt a folyamatot, ami a jogbiztonság területén történt, de a gyenge gazdasági helyzet és a Szerbiával való lassú megbékülés további problémákat jelent Koszovó számára.[89]

Koszovó ügye megosztottságot okoz a Balkánon belül és még az Európai Unióban is. Az országot ugyanis a mai napig nem ismerte el minden ország, Szerbiával és Macedóniával is komoly diplomáciai összeütközések voltak. Az országban 2007-ig a Koszovói Demokratikus Liga (Lidhja Demokratike e Kosovë – a továbbiakban LDK) volt a politikai élet irányítója, ám az akkori választásokon a Koszovói Demokrata Párt (Partia Demokratike e Kosovës – a továbbiakban PDK) vette át a hatalmat, Hashim Thaci vezetésével. A PDK 34,32%-ot kapott, míg a LDK 22,63%-kal lett második.[90] A két nagy párt versengése a 2010-es választásokon is folytatódott, hasonló eredményekkel: 32,11%-al nyert a PDK, míg az LDK 24,68%-ot szerzett. Érdekesség, hogy a nyugat-

[86] *Delegation of the European Union to the Former Yugoslav Reupublic of Macedonia.* In: http://eeas.europa.eu/delegations/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/eu_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/political_relations/key_documents/index_en.htm

[87] *Kosovo Progress Report* 2013.

[88] STOJOVSKI, Goran: *Kosovo.* In: Institute for Regional and International Studies: *The Western Balkans: Between the economic crisis and the Europen Perspective.* Sofia, 2010. (A továbbiakban STOJKOVSKI 2010b) 79–80.

[89] LŐRINCZNÉ 2009: 121–122.

[90] *Election Guide, Elections in Kosovo,* 2007. In: http://www.electionguide.org/elections/id/1489/

balkáni országok közül Koszovóban a legalacsonyabb az eddigi választási részvételek száma, a 2007-es és a 2010-es választásokon sem érte el a részvétel az 50%-ot.[91]

2014-ben a PDK vezette koalíció 30,38%-kal ismét megnyerte a választásokat, míg az LDK ismét második lett 25,24%-kal. A választási részvétel ezúttal is nagyon alacsony volt (42,6%).[92]

Koszovóban a sok évtizedes szerb-albán szembenállás által keltett politikai feszültségek a mai napig kézzelfoghatóak. A koszovói lakosság megosztott volt a függetlenedés, valamint a szerb *status quo* között. Az etnikai, politikai és vallási megosztottság közepette igen nehéznek tűnt az ország számára a demokráciaépítés.

Egy másik komoly probléma Koszovó számára az embercsempészet, amelyet kellő rendvédelmi erők nélkül képtelen ellenőrizni.[93] Koszovónak az integrációs tárgyalások előrehaladásának érdekében a következő területeken kellene javulást mutatnia. Először is a kormánynak el kéne fogadnia, hogy a szerb kisebbség, illetve egyéb albán csoportoknak is részt kellene venniük az ország adminisztratív életében. A kormánynak továbbá szorgalmaznia kellene az EULEX-el a közös akciókat. Az országban szükséges lenne egy közigazgatási reform is, melynek értelmében az etnikai megoszlás miatt az egyes népcsoportok jobban tudnák ügyeiket intézni. A korrupció megfékezése miatt szükséges egy jogi reform is, valamint kormánynak garantálnia és lehetővé kell tennie a média pluralitását is. Mindezek mellett pedig a kormánynak a szexuális egyenlőség megteremtését is támogatnia kell, csak úgy, mint a gyermek- és nővédelmet.[94]

### 1.4.A nemzetközi szerződések csoportosítása

Amennyiben osztályozni kívánjuk azokat a nemzetközi szerződéseket, amelyek a nyugat-balkáni országokat érintik, akkor ezt három különböző módon tehető meg. Az első csoportba tartozik az olyan szerződések csoportja, amelyek a Nyugat-Balkánon, vagy tágabban Délkelet-Európában születtek, és az idetartozó országok egymás közötti megállapodásait tartalmazza. A második csoport olyan megállapodásokat tartalmaz, ahol más régiók kötöttek megállapodást a nyugat-balkáni országokkal; ebben az esetben tehát fontos a regionális elem kihangsúlyozása. Ezt követően jutunk el a harmadik csoportig, ahol a Nyugat-Balkán és az Európai Unió közti megállapodások találhatóak.

Az első, a második és a harmadik csoportok között szoros összefüggés található. Ugyanis ahhoz, hogy regionális megállapodás születhessen, szükséges hogy a régió országai többé-kevésbé összhangban legyenek egymással. A regionális megállapodásokat, valamint az EU-val kötött és kötendő megállapodások is azt kívánják, hogy Brüsszel egy stabilizálódott régióval kezdjen meg társulási, vagy csatlakozási megállapodásokról tárgyalni. Természetesen minden szinten fontos kihangsúlyozni, hogy az egyes államok szerepe a fő meghatározó tényező, de a hangsúly ebben az esetben a belpolitikáról áttevődik a külpolitikára. Ez azért lehetőség az idetartozó országok számára, mert a belpolitikai

[91] *Election Guide*, *Elections in Kosovo,* 2011. In: http://www.electionguide.org/elections/id/1577/
[92] TOTA, Elton: *Official results of the 2014 parliamentary elections in Kosovo.* In: http://www.balkaneu.com/official-results-2014-parliamentary-elections-kosovo/
[93] STOJKOVSKI 2010b.
[94] Uo.

konfliktusos tér helyett, a nemzetközi szinten egy konszenzus esélye teremtődhet meg, nem utolsósorban pedig a rivalizálás az egyes országok között ezúttal nem háborús, hanem fejlődési, előrelépési környezetben történhet meg.

## 2.A Nyugat-Balkán országai közötti új kapcsolatok létrehozása

Az 1990-es évek második felében a Nyugat igyekezett segítő kezet nyújtani a délszláv válságot követően a Nyugat-Balkán országai közötti kapcsolatok javulásának elérésében. Az ilyen törekvések mellett pedig fontos megemlíteni azt is, hogy a balkáni országok között is történtek kormányközi kezdeményezések a kapcsolatok újrafelvételének érdekében. A Daytoni megállapodás egyik legfontosabb hatása az volt, hogy együttműködést, valamint új kapcsolatokat kellett kiépíteni Belgrád, Zágráb és Szarajevó között. Tehát nemcsak a volt háborús felek, hanem az egész térségben szükségessé vált az új típusú kapcsolatok kidolgozása.

Az első ilyen kezdeményezés francia részről érkezett, melyet később az EU is adoptált. Ez volt a „Royaumont folyamat a stabilitásért és a jószomszédi viszony kialakításáért Délkelet-Európában" (a továbbiakban: Royaumont folyamat), amely öt nyugat-balkáni országot, Bulgáriát, Magyarországot, Romániát, Szlovéniát, Törökországot, az akkori 15 EU tagállamot, az USA-t, Oroszországot, az Európa Tanácsot, és az EBESZ országokat is magába foglalta. Ennek a folyamatnak elsődleges feladata az volt, hogy a nyugat-balkáni országok interparlamentáris kapcsolatait erősítse, valamint különböző projekteket finanszírozzon. Ezzel a folyamattal párhuzamosan, szintén 1996-ban indult el a Délkelet-európai Együttműködési Szervezet (Southeast European Cooperaative Initiative – a továbbiakban SECI), amely a Daytoni megállapodás implementációját szolgálta. A SECI elsősorban a gazdasági kooperációra próbált építeni, annak érdekében, hogy könnyebbé váljon a régió újjáépítése. Mivel a SECI a Royaumont folyamatnál pragmatikusabb eszközökkel operált, valamint gyakorlatiasabb eredményeket is elért, sikeresebb kezdeményezésnek tekinthető.[95]

A kormányközi kapcsolatok 1996-ban indultak el, amikor közös görög és bolgár külügyminiszteri találkozót rendeztek a Balkánon, melyet 1997-ben Krétán megismételtek. 1998-ban az antalyai találkozón döntöttek arról, hogy a regionális kereskedelem fellendítését támogatni fogják az országok, majd a 2000-es bukaresti találkozón egy olyan chartát fogadtak el, amely a jószomszédi viszonyt, a stabilitást, a biztonságot kívánja megerősíteni a délkeleti országokban. Ez a folyamat egészen odáig kifutotta magát, hogy elindult a Délkelet-európai Együttműködési Folyamat (South East European Cooperation Process – a továbbiakban SEECP), amelyben már csak a régió országai vettek részt: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, Görögország, Macedónia, Moldova, Montenegró, Románia, Szerbia és Törökország. A SEECP olyan politikai dialógusra fókuszált, amely a korábban említett fontos kérdéseket tovább kívánta megvitatni. Ugyan a SEECP-et gyakori kritikák érték felületessége miatt, annyi azonban mégis elmondható, hogy ez volt az első olyan szervezet a térségben, amely nem külső nyomásra jött létre.

[95] DELEVIĆ 2007: 16–17.

A következő fontos egyezmény a Délkelet-európai Stabilitási Paktum, amelyet Joschka Fischer német külügyminiszter javaslatára hoztak létre és az Európai Unió Tanácsa is támogatta. A partnerséghez tartozó országok: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, Moldova, Montenegró, Macedónia, Románia, Szerbia. Központi szerve a regionális asztal (Regional Table).[96]

Az Európán belüli regionális, országok közötti együttműködéseknek több formája is ismert. Az azonos kulturális és gazdasági fejlettségű országok egyik legismertebb kooperációja Nyugat-Európában a Benelux államok együttműködése. A Benelux együttműködés azért is fontos, mert európai szemmel és mértékkel nézve talán az egyik legfontosabb Uniós előzménynek tekinthető. Az együttműködés azért is jelenthet komoly példát a Nyugat-Balkán számára, mert itt is találkozhatunk egy szövetségi állammal, amelyben a közösségek közötti békés együttélés komoly kihívásokat jelent az elmúlt években. A Benelux együttműködés legfontosabb része nem politikai, hanem gazdasági szintű azonban. Egy esetleges szabadkereskedelmi övezet kialakítása a Nyugat-Balkánon nem lenne elképzelhetetlen projekt, hiszen ilyen már előfordult Közép-Európában is, méghozzá a CEFTA létrehozásakor. Ilyen közép-európai példa lehetne még a Visegrádi Együttműködés is, hiszen itt már politikai harmonizáció is jelentkezik. Ezeket figyelembe véve olyan együttműködésre lenne szükség a Nyugat-Balkán országai között, amely nem kizárólag a belpolitikai és belgazdasági eredményekre fókuszál, hanem régiós szinten képes általános fejlődést elérni. Persze felmerül a kérdés, hogy milyen módot lehet találni ennek a célnak az elérés érdekében. Hiszen a bilaterális megállapodásokon túlmenően egy konföderatív típusú regionális együttműködést kellene olyan céllal létrehozni, amely felvételi igény nyújt be az Európai Unióba. Ez pedig azt jelenti, hogy az eddig csatlakozási formuláktól eltérően egy szorosabb együttműködést létrehozó régió kérne bebocsátást az európai integrációba.

Az újabb balkáni konföderációról már születtek tervek, méghozzá Montenegróból kiindulva.

### 2.1.West Balkans Six – G6

Az egyik legújabb elképzelés, az ún. West Balkans Six, avagy Jugoszlávia 4.0, amely intézményi megállapodást jelentene hat ország, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Montenegró, Macedónia, Koszovó és Albánia (amely nem volt Jugoszláv tagköztársasága) között, felkeltette a már EU tagok, Szlovénia és Horvátország érdeklődéseit is. Természetesen kevés konkrétumot lehet a tervezett „G6”-ról tudni, ám a tervek szerint az intézmények a következőek lennének: 1) közös parlament, 2) rendőrség (BALPOL), 3) közös munkaerőpiac, 4) oktatás és egészségügyi rendszer – legalább is, ami a kezdetet jelentené.

Az új balkáni együttműködés gondolata hivatalosan akkor röppent fel, amikor 2013 júliusában a montenegrói külügyminiszter, Igor Lukšić boszniai kollégájának tett javaslatot egy újszerű regionális együttműködésre, amely a Nyugat-Balkáni Hatok, vagy más néven G6 elnevezést kapná. A montenegrói külügyminiszter, Igor Luksić ötletének célja nem más,

[96] Uo.18–20.

minthogy a hat ország együtt, egymást segítve, egyszerre nyerje el az Uniós tagságot. Mindenesetre annyi elmondható, hogy jelenleg Montenegró az egyetlen olyan ország, amely tárgyalásokat tud folytatni az EU-val, és emellett képes releváns javaslatot nyújtani a térség további fejlődését előirányozva. A javaslat azt állítja, hogy Koszovó javasolt részvétele összhangban van azzal a megállapodással, amit Belgrád és Pristina 2012-ben kötöttek. Bosznia-Hercegovina mindaddig támogatja a javaslatot, ameddig Koszovó szerepe nem kérdőjeleződik meg. 2013 júliusában egy találkozóra is sor került Montenegróban, ahol az említett hat ország mellett Horvátország is részt vett, megfigyelőként. Mindegyik ország képviselője jelezte, készek arra, hogy az említett formában együttműködést biztosítsanak egymás között, mindezek mellett elfogadva azt az elvet, hogy az egyes országok egyéni fejlődése az EU integrációs folyamatban elfogadott lesz. Bosznia-Hercegovina és Montenegró közötti külügyminiszteri találkozón, melyre 2013 augusztusában, Szarajevóban került sor, a két külügyminiszter jelezte, hogy a regionális megállapodás keretrendszerének kiépítése nagy intenzitással zajlik, a „küldetés" pedig a WB6+2 (*West Balkans Six* + 2) létrehozása. A megegyezés alapján a következő találkozón már konkrétumokat is le kell tenni az ENSZ elé, melybe minden esetleges szereplőt be kell vonni. Ami igazán különössé teszi a nyugat támogatását a G6-al kapcsolatban, hogy az EU és az USA G6 támogatásával semlegesíthetik Oroszország erőfeszítéseit a Balkánon, ami az energiaszektort jelentékenyen érintheti. A Balti-Adriai vonalon ugyanis egy olyan szféra rajzolódott ki, amely orosz gazdasági fennhatóság és érdekeltség alá került. Tény, a globális transzferek tekintetében Oroszország jelentős befolyással bír a Balti-Adriai vonalon. Ezen a tengelyen pedig Moszkva igyekezik politikai befolyását is kiteljesíteni. Amióta ugyanis Oroszország energiagazdasági tervei konfliktusban állnak az EU-éval, azóta a délkelet-európai térség kitüntetet szerepet kapott a gazdasági kérdések tárgyalásában. Így a G6 kooperáció a Nyugat által irányítva megtörhette volna az orosz energiafüggőséget. Azonban jelen állás szerint Koszovó továbbra is komoly megosztottságot képez a szerb-albán tengelyen, s noha történelmi jelentőségű miniszterelnöki találkozóra is sor került Albánia és Szerbia között, nem sikerült az álláspontokat közelíteni egymáshoz. Ami pedig az energiakérdést illeti, a Nabucco projekt elhalásával a Déli Áramlat, s ezzel Oroszország került pozícióelőnybe a Balkánon.

Fontos továbbá annak a ténynek is a kiemelése, hogy nyugati jelentések szerint Törökországnak is komoly tervei vannak a régióban, ezek pedig egybeesnek a Nyugat érdekeivel. A törökök ugyanis a muzulmán többségű országokban szeretnének közelebbi politikai és gazdasági függést kieszközölni. Ezen török befolyásszerzésnek van alapja, méghozzá az, hogy a nyugattal kötött kompromisszum alapján a befolyás növelés célja a kapcsolatok újjáépítése a Balkánon, illetve az euro atlanti integráció elérése, mely Törökország számára is fontos kérdés volt egészen a közelmúltig.[97]

Lukšić azonban kiemelte, a megállapodás célja nem egy új Jugoszlávia létrehozása, hanem az Európai Uniós csatlakozás folyamatának megkönnyítése. A külügyminiszter szerint legközelebb hét-nyolc év múlva várható újabb Uniós bővítés, így e hat államnak a csatlakozás felkészüléshez lehetne ezt az időt felhasználni. Lukšić szerint, három terület kap prioritást az együttműködésben 1) az infrastruktúrába való befektetés, 2) a tranzakciós költségek csökkentése, valamint 3) a szervezett bűnözés elleni küzdelem. Amennyiben

[97] *Yugoslavia v4.0 – Initiative to form West Balkans Six (G6)* in Serbia. In: http://inserbia.info/today/2013/09/yugoslavia-v4-0-initiative-to-form-west-balkans-six-g6/

sikerül az országoknak elhitetniük azt az Unióval, hogy nem csak saját, hanem az egész térség fejlődését tartják fontosnak, úgy nagyobb bizalmat lehetne nyerni az Unióból érkező befektetőknél. Lukšić világosan fogalmazta meg, mi is lenne ez az együttműködés: szerinte nem egy új állam, hanem az Európai Unió kell, hogy összekösse az országokat.[98] A montenegrói külügyminiszter a közös parlamentről elmondta, hogy a nyugat-balkáni hatok parlamentjébe az egyes tagok tíz-tíz képviselőt delegálnának. Emellett létrehoznának egy közös balkáni rendőrséget, valamint a korrupció és szervezett bűnözés elleni fellépés jegyében egy közös központot is. A tervezet megvalósulása esetén az aláíró országok egymás között egyszerűbbé tennék a határátlépést.[99] A kooperáció ötlete egyébként a skandináv államok közötti együttműködésének ötletén alapul.[100]

A javaslat alapján elmondható, egy ilyen, régión belüli együttműködés akkor lenne sikeres az országok számára, hogy ha sikerülne olyan működőképes szabályrendszert kialakítani, amelyben mindegyik ország győztesnek érezhetné magát. Ilyen példák már voltak a skandináv, illetve a Benelux együttműködésekkor is. Az összefogás kockázata abban rejlik, hogy amennyiben az Uniókövetkező bővítésekor nem kezeli egységesen az együttműködésben résztvevő országokat, úgy újra konfliktus keletkezhet közöttük. A Nyugat-Balkán régió egységességének kérdése jelen állás szerint ennek az együttműködésnek a függvénye, ugyanis amennyiben sikeres lesz, a térség valamennyi állama együtt tud fejlődni. Ha azonban lesznek le, vagy kimaradó országok, úgy elképzelhető, hogy a Nyugat-Balkán további alrégiókra fog bomlani, ez pedig a heterogén Balkánon nagy problémát jelenthet.

A közelmúlt eseményei azonban azt mutatják, hogy a G6-ra egyelőre még várni kell. Az újra kirajzolódó szerb-albán konfliktus azt mutatja, hogy az országok a javulás ellenére még nem készek egy szorosabb összefogást létrehozni, hiszen saját sérelmeik felülírják az Uniós csatlakozás vágyát. Probléma továbbá az is, hogy Šešelj kiengedése és esetlegesen a társadalom részéről érkező támogatás mennyiben tudja megrengetni a szerb államot, illetve az, hogy ennek lesznek e hatásai Horvátországra és Bosznia-Hercegovinára.

### 2.2.Megállapodások a régióban

A regionális kooperációk multilaterális megállapodásokat jelentenek, ami egy olyan folyamat része, amelyben a részvevő államok realizálják érdekeiket, ami teljesen, vagy egészében véve azonos és tartósan fejlődik formájában és tartalmában. A szomszédos országok kapcsolatait meghatározzák a régió földrajzi adottságai, illetve a történelmi háttér is. Délkelet-Európa és a Balkán számára a földrajzi adottságokon túl olyan fontos elemek is régiós sajátosságot jelentenek, mint az etnikai feszültségek, amelyek a politikai irányításban mindig jelentkeztek a régió vezetésének érdekében. Azonban a konfliktusos faktorok mellett vannak olyanok is, amelyek a békés együttélés lehetőségét erősítik. A gazdasági együttműködések kezdeményezése, valamint a jószomszédi kapcsolatok kiépítése ilyen tényezők, továbbá az

[98] *A montenegrói külügyminiszter szerint a nyugat-balkáni hatoknak nem egy új Jugoszlávia a céljuk.* In: , VajdaságMA, 2013. szeptember 29. http://www.vajma.info/cikk/kulfold/50890/A-montenegroi-kulugyminiszter-szerint-a-nyugat-balkani-hatoknak-nem-egy-uj-Jugoszlavia-a-celjuk.html

[99] *Egy lépéssel közelebb a nyugat-balkáni hatokhoz.* In: http://hvg.hu/vilag/20131022_Egy_lepessel_kozelebb_a_nyugatbalkani_ha

[100] *Formálódik a Horvátország nélküli „új Jugoszlávia”. In:* Magyar Nemzet Online, 2013. október 10. http://mno.hu/kulfold/formalodik-a-horvatorszag-nelkuli-uj-jugoszlavia-1189322

instabilitás egyetlen valódi oka sok esetben a történelmi örökség, és csak részben eredeztethetőek a jelenlegi nemzetközi feszültségekből.[101]

Az egyik legfontosabb regionális megállapodás a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodáshoz (*Centről European Free Trade Agreement* – a továbbiakban CEFTA) való csatlakozás, amelyet a közép-európai országok alapítottak 1992-ben, de a kilencvenes évek második felében több balkáni ország is része lett. Belépett Szlovénia 1996-ban, Horvátország 2003-ban, Macedónia 2006-ban, 2007-ben pedig Albánia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Szerbia és Koszovó (valamint Moldávia). A CEFTA-ból végül minden EU-hoz csatlakozó ország kilépett, így az ambíció, hogy szoros kereskedelmi kapcsolatok jöhessenek létre a Nyugat-Balkán és a közép-európai országok között, visszaszorult, hiszen a taggá vált országok számára immár az EU vált a legfontosabb kereskedelmi partnerré.[102]

A délszláv válságot követően a Nyugat-Balkán régió az EU és az USA figyelmének központjába kerülhetett. Mivel Európából az USA-ba tolódott át a nemzetközi politikai centrum, az EU fontosnak tartotta Európa periferikus területeinek figyelemmel kísérését. Ezeken túlmenően az integráció eltökélt szándékává vált a térség fejlődésének támogatása, illetve magának a fejlődési iránynak is megszabása, miközben az Egyesült Államok immár Ázsiára, illetve egyéb globális politikai problémákra kezdett fókuszálni. Az EU tehát be tudja tölteni a poszt-konfliktusos területen azt a szerepet, amelyben hatalmi vákuum keletkezett, továbbá fennáll a lehetőség egy sikeres kooperációs lehetőség Törökországgal is. Az Unió kapacitásnövelése a térségben megakadályozhatja azt, hogy orosz, vagy kínai befolyás alá kerüljön a Nyugat-Balkán.

Horvátország csatlakozásával az EU igen fontos szerepet játszik a térség országainak politikai és társadalmi átalakulásában. Az Unió ugyanis fontos segítséget tudott nyújtani a stabilizációban, az Uniós szabályozások befogadásában, illetve a jobb kormányzás megvalósításában. Mindezeken túl a határvédelem, a szervezett bűnözés elleni kemény fellépés, a joguralom és a demokrácia kérdéskörében is fontos változások történtek. Nem lebecsülve az előbb sorolt és elért eredményeket, fontos azonban azt a tényt megjegyezni, hogy a Nyugat-Balkán továbbra is egy fejletlen és fragmentált régió, amely az instabilitás további gócpontja lehet Európában.

További negatív fejlemény – az Uniós politika oldaláról nézve legalábbis –, hogy néhány balkáni ország lelassította a tárgyalások előrehaladását belpolitikai akcióival, illetve néhány új politikus és vezető megtagadta az EU-s jogszabályok és rendeletek implementálását, ez pedig nem kedvez a csatlakozási folyamatnak. Amint arra néhány elemző rámutatott, van egy informális megállapodás az EU és a balkáni elit között abban, hogy az Unió nem bánja a reformok ütemének lassulását, s cserében az időszakos válságok, mint például Koszovó ügye, nem eszkalálódnak.

A jelenlegi geopolitikai történések pedig arra kényszeríthetik az Uniót, hogy mélyreható strukturális reformokat hajtson végre, ezáltal pedig új működési rend alakulhat ki Brüsszelben. A legutóbbi kihívások, mint például a görög válság, az Arab Tavasz, Törökország hatalmi politikájának megváltozása, az energia politika kérdése és egyéb problémák azt sejtetik, hogy a kontinens Délkeleti országai a jövőben nagyobb

[101] M. CSÁSZÁR Zsuzsa (szerk.): *Balkán füzetek, Különszám* II., Pécs, 2009. 178.
[102] DELIVIĆ 2007: 21–22.

figyelmet fognak kapni, hiszen ezek az országok jobban érdekeltek az Uniós csatlakozásban, mint egyéb keleti partnerek. Azonban azt is fontos hozzá tenni, hogy a közeljövőben az EU belső válságkezelése miatt nem érdekelt a bővítésben.

Ebben a kontextusban pedig a V4 országok fontos napirendformáló szerepkörbe kerülhetnek, hiszen a kelet-közép-európai országok neutrális platformnak bizonyulhatnak jelen és jövőbeli tárgyalások lefolytatásakor. Ráadásul, a négy országból három külügyminiszter deklarálta, hogy személyesen is érdekeltek a Balkán ügyeiben.[103] A V4-ek elköteleződtek tehát a régió felé, méghozzá három pontban: bilaterális, regionális és euro atlanti szinteken.

Prága intenzív bilaterális kapcsolatban áll a Nyugat-Balkánnal, melyek a fejlesztéssel, az átalakulási segítségekből, kulturális, oktatási csereprogramokból, illetve gazdasági befektetésekből állnak. A NATO és EU bővítések az ország számára fontosak, a külpolitika is prioritásként kezeli ezeket a lépéseket. A fejlődési kérdésekben igencsak igyekszik kivenni a részét a Cseh Köztársaság, hiszen 2011-ben közel 8 millió euróval támogatott projekteket három országban, Bosznia-Hercegovinában, Szerbiában és Koszovóban.

Magyarország azért speciális szereplő a V4-ek közül, mert az ország közvetlenül a Nyugat-Balkánnal határos, így egyben fontos gazdasági partner is. A magyarok emellett a békefenntartásban, majd a gazdasági újjáépítésben is kivették részüket. Az EU-s elnökség alatt, 2011-ben a csatlakozási tárgyalások Horvátországgal sikeresen lezárultak. A magyar diplomácia számára fontos, hogy Szerbia megkapta a tagjelölti státuszt, illetve támogatja Montenegró csatlakozási ambícióit is.

Lengyelország kevésbé dinamikus bilaterális kapcsolatban áll az egyes balkáni országokkal, ez persze elsősorban a távolsággal magyarázható. Szlovákia külpolitikájának azonban egyik legfontosabb területe a Nyugat-Balkán. Szlovákia igyekszik politikai szereplőkön, illetve NGO-kon keresztül is modell értékű országként feltűnni az átmenet és a fejlődés szempontjából a balkáni országok számára. A szlovákok számára Szerbia kulcsfontosságú, hiszen a Vajdaságban jelentőszámú szlovák kisebbség él. A szlovák diplomatáknak pedig fontos szerepe volt abban, hogy 2005-ben az EU megnyitotta a csatlakozási tárgyalásokat Horvátországgal, és Montenegró referendumát, valamint EU-s csatlakozási ambícióit is támogatták. Továbbá nagyon fontos megjegyezni azt is, hogy a külügyminiszter, Miroslav Lajčák Bosznia-Hercegovina nemzetközi főképviselője is volt 2007 és 2009 között.

A V4-ek több fontos pontot is megfogalmaztak, amiket deklaráltan szeretnének elérni a Nyugat-Balkánon. Ilyen lehet többek között Montenegró fejlődésének támogatása, hiszen amennyiben Montenegró sikeres csatlakozási folyamatot tud produkálni, akkor egy újabb sikertörténet születhetne a Balkánon. Azonban hozzá kell tenni, hogy Montenegró nem számíthat könnyű tárgyalási folyamatra Brüsszellel, hiszen az EU részéről megszabott feltételek teljesíthetősége okozhat nehézséget az ország számára, úgy, mint a szervezett bűnözés elleni küzdelem, a korrupció megszűntetése, a jogi

[103] Lajčák szlovák, Schwarzenberg cseh, illetve Martonyi János magyar külügyminiszterekről van szó.

reformok. Itt pedig a visegrádi országoknak nyílik egy lehetőségük, melyen keresztül saját tapasztalataikat átadják a most átalakuló és csatlakozni kívánó országoknak.[104]

A külpolitikáit elnézve az egyes országoknak megállapítható, hogy a régiót összesen három részről lehetne befolyás alá vonni. Az egyik (és ez a prioritás) az Európai Unió, a második Oroszország, a harmadik pedig Törökország, amely kétségkívül a leggyengébb láncszem a felsorolt trióból. Oroszország erejét jelenleg leköti az ukrán válság, azonban látható, hogy a Déli Áramlat térnyerésével fontos jelenlévő lesz a balkáni energiapiacon.

A kérdés az, hogy egy esetleges elhúzódó európai uniós csatlakozás tekintetében milyen alternatív megoldásokat választanának az egyes országok, hiszen mind Horvátország, mint Törökország esetében találhattunk olyan elemeket, amelyek késleltették az integrációt. Horvátország kitartott, míg Törökország alternatív megoldásokat kezdett el keresni. Az alternatívák azonban megosztottságot generálhatnak az egyes országok között. Jól mutatja talán ezt az a példa, amely a jelenleg fennálló orosz embargót érinti: míg Montenegró nem kíván termékeket exportálni Oroszországba, addig Szerbia megkívánja tartani piacait az országgal (nyilvánvaló, hogy Belgrád és Moszkva között tradicionálisan jó kapcsolatok vannak).

A régióba a V4-eken kívül keletről és délről is érkezhet támogatás: értelemszerűen Bulgária és Románia kevésbé erős eszközökkel tudja támogatni az egyes országok Uniós integrációs törekvéseit, de nyomásgyakorlásuk mindenképpen van tagságuk miatt. Görögország elsődlegesen saját problémáival van elfoglalva, azelőtt pedig sajnálatos vitát folytattak Macedóniával az ország neve miatt. Törökország befolyási eszközeiről pedig már korábban esett szó.

A regionális együttműködések fontos példái a szomszédság programokon belül a határokon átívelő megállapodások. A regionális kooperációk különösen fontos szerepet játszanak a Nyugat-Balkán országainak számára. Egy jó példa erre Szerbia esete: amellett, hogy biztonságpolitikai és gazdasági okokból Szerbia a térség egyik legfontosabb országa, az Unió szomszédság programjának a határ menti országok számítanak a legfontosabb partnernek. Ám ezek a szomszédos partner megállapodások eddig kevéssé voltak hatékonyak, de mivel Magyarország és Szerbia ugyanazon a kereskedelmi folyósodón belül helyezkednek el Európában összekötve a Nyugatot és a Keletet, a határokon átnyúló megállapodás a két ország számára jelentős potenciált hordoz magában. Ezért a szomszédsági programok, illetve a határokon átívelő megállapodások a regionális együttműködések szoros alapját képezhetik a Nyugat-Balkán országainak számára, csakúgy, mint a szomszédos EU tagországok számára is.[105]

## Következtetések

A Nyugat-Balkán térsége jól példázza azt, milyen nehéz újra egyensúlyt teremteni a belpolitikában és a külpolitikában egy politikai hatalom megtörése, vagy összeomlását

[104] NIČ, Milan – GYARMATI István – VLKOVSKÝ, Jan - ŻORNACZUK., Tomasz: *The Visegrad Group: Exploring New Agenda for the Western Balkans*. In: http://www.cepolicy.org/publications/visegrad-group-exploring-new-agenda-western-balkans

[105] M. CSÁSZÁR 2009: 177.

követő időszakban. A szuverenitáshoz való ragaszkodás, a bizalmatlanság egymással szemben, illetve az etnikai komplexitás mind olyan tényezők, amelyek lassítják az EU által szükségesnek tartott reformok végbemenetelét. További problémát jelent, hogy a későn megkezdett, illetve bizonyos országokban be sem fejezett nemzetépítés a regionális kooperációt igen nehézkessé teszi, ez pedig további problémákat okoz a demokratikus átmenettel, a piacgazdasággal, illetve a társadalmi átalakulással kapcsolatban. Ebben a kontextusban pedig jelentősen megnő az Európai Unió szerepe, hiszen mint példamutató és mint „moderátor" az egyes viták békés rendezésében az Unió képes lehet eredményeket elérni.[106]

A régió stabilitása a regionális együttműködések tekintetében pozitívan változott az elmúlt tíz évben. A folyamatos regionális kapcsolatok javulását azonban beárnyékolja a tény, hogy az országoknak komoly belpolitikai gondokkal kell megküzdeniük, a társadalmi átalakulás sok problémával járt, magas a munkanélküliek száma, alacsony a foglalkoztatás, valamint a gazdasági helyzet sem kellőképpen kielégítő.

Igaz cél a regionális együttműködés, mégis látni kell, a Nyugat-Balkán régióban igen nagy különbségek mutatkoznak az egyes országok között. A régióban történő együttműködés azonban olyan fontos tapasztalatokra épít, mint a balti, illetve a közép-európai regionális együttműködések. Ezen pozitívumok azt sugallják, hogy sikeresen létre lehet hozni nemcsak EU-s és szomszédos támogatással, de az országoknak önerőből is bizonyos szinten egymás közötti megállapodásokat. Az idézett példák közül talán erre a G6 kezdeményezés lehetett volna a legreménytelibb, de Koszovó s a szerb-albán szembenállás továbbra is fékező erővel hat.

Megállapítható, a gazdaságban és az üzleti életi légkörben fontos és markáns változások történtek, de a gazdasági és társadalmi átalakulásokat az EU és a környező országok szigorú figyelemmel kísérték. Mindazonáltal fontos nem elfeledkezni arról, hogy a politikai konszenzus továbbra is foghíjas a térség országai között, valamint igen eltérő irányt mutatnak az egyes vezetők politikai motivációi.[107]

Mint láthattuk, van olyan együttműködési elképzelés az egyes országok között, amely a régiót egységesítené politikai és gazdasági szinten is. Ehhez azonban kell egy olyan EU-s garanciavállalás, hogy a csatlakozás nem elhúzódó, hanem egy olyan progresszív folyamat eredménye lenne, amelyben az országok közösen készülnének fel az Uniós tagságra, így a politikai és a gazdasági szint közös irányítása alá helyezve, mint kormányközi európai elem megjelenhet a Nyugat-Balkánon is.

Ahhoz, hogy értékelni lehessen a térség elmúlt két évtizedének a fejlődését, az eredményeket két oldalról kell megvizsgálnunk: egyfelől az országok, másfelől a régió szemszögéből. Maga a tény, hogy stabil rendszerek jöttek létre és ezeket a társadalom a választásokon való részvételével legitimálta, azt eredményezte, az államok a demokratikus átmenetet sikerrel vitték végig rendszerszinten. Azonban a létrehozott intézmények és az európai értékrendnek megfelelő alkotmányok külföldi nyomásra léptek hatályba, továbbá a gyenge gazdaság, a magas munkanélküliség és az állami

[106] Weichert–Minić–Trmicev–Kušljugić–Jordanova–Kapetanović–KulunĐžić–Bajić–Zdravković–Boromisa–Stubbs–Kühne: *i. m.* 20. o.

[107] *Dialogues…2009*: 20–21.

korrupció miatt nem voltak elegendőek ahhoz, hogy a társadalom szociális körülményei jelentősen javuljanak. Ennek eredményeként az etnikumok között továbbra is fennállnak a konfliktusok, a nacionalizmus pedig továbbra is megosztó szereppel bír, ami kihat az országok egymás között meglévő kapcsolatára is. A megosztottság ellenére azonban egység formálódott abban a kérdésben, hogy az országok mindegyike az Európai Unióban képzeli el jövőjét.

Az államok számára azért kiemelten fontos az Uniós integráció, mert ez a közöttük meghúzódó feszültségeket enyhítheti. Az ebből származó várható előnyök, a jogrendszer, a közigazgatás és a gazdasági reformok pedig a lakosság életét tenné könnyebbé. A jólét és a jogbiztonság továbbá az etnikai szembenállást csillapíthatná. Hosszú távon tehát kijelenthető, az európai integráció tűnik az egyetlen releváns megoldásnak a balkáni országok számára, helyzetük javulásának érdekében. Ehhez azonban előbb olyan komoly feltételeknek kell megfelelniük, melyek teljesítését közösen könnyebben érhetik el a csatlakozni kívánó országok. Ezért fontos, hogy az egységes Nyugat-Balkán régió közösen képviselje országainak érdekét a jövőben. Annak érdekében, hogy a csatlakozásról szóló álmok elvezessenek a tagság megvalósulásához, Ognyan Minchev szerint a Nyugat Balkánnak az átalakulás négy aspektusát kell szem előtt tartania.[108]

Először is, a régió országainak át kell menniük a posztkommunista átalakulási folyamaton, a kiépített demokratikus intézményeknek el kell tudniuk látni a funkcionális szerepüket, továbbá közszolgáltatásokat kell nyújtaniuk a lakosságnak, és biztonságot, stabilitást és jólétet kell biztosítaniuk a nemzeteiknek. Másodszor, a nyugat-balkáni népeknek a konfliktusok által okozott sokkból fel kell épülniük, ami egy új, demokratikus és civil társadalom létrejöttét segítheti elő. Harmadszor, a régió országainak mobilizálni kell humán és intézményi potenciáljukat annak érdekében, hogy a társadalmi, politikai és gazdasági modernizációs folyamat végbemehessen. A régió társadalma megosztott, a történelmi emlékek miatt, ami instabillá teszi a térséget, a szükséges reformok pedig olyan irányt vesznek gyakran, amely inkább visszafordít egy-egy demokratikus folyamatot. Ennek érdekében a régi társadalmi struktúrák maradványait fel kell számolni és elő kell segíteni egy új, civil társadalom létrejöttét. Ehhez azonban olyan vezető elitre van szükség, amely a nacionalista irány helyett a demokrácia hegemóniáját fogadja el, valamint képes a modernizáció szükségleteit kielégíteni. Negyedszer, a Nyugat-Balkán nemzeteinek be kell tagozódniuk Nyugat-Európa mainstream poszt-nacionalista társadalomszerkezetébe.[109]

A felsorolt feltételek teljesítése közép és hosszú távon tud megtörténni, noha részeredmények már szép számmal történtek eddig is. Az egyes pontot figyelembe véve elmondható, a posztkommunista átalakulás mindegyik országba végbement, ám az intézmények kiépítése nem okozott jólétet, továbbá a jogbiztonságnak is javulnia kell a jövőben. A második pont az egyik legsúlyosabb probléma megoldását kívánja orvosolni, hiszen Ralph Dahrendorf szerint egy új, civil társadalom kiépülése három

[108] MINCHEV, Ognyan: Conlusion.. In: T*he Western Balkans: Between the Economic Crisis and the European Perspective.* Sofia, 2010. 127–129. o

[109] Uo. 128–129.

generációnyi idő, vagyis hatvan év szükséges.[110] A harmadik pont szintén összetett értékelést kíván meg; a társadalmi megosztottság fennmaradt, ám politikai szinten történtek fontos változások, mint például Macedónia, Szerbia és Montenegró esetében, ahol a kormányok deklaráltan Unió-pártiak. A civil társadalom kialakulása minden bizonnyal időt vesz igénybe, de a közelmúltban történt szarajevói tiltakozások is megmutatták, hogy a polgárok képesek érdekeik kifejezésére és eltökéltek azok érvényre juttatásában is. A gazdasági helyzet okozza talán a legnagyobb kihívást, hiszen a térség nem csak Nyugat-Európától, de a környező kelet-közép-európai régiótól is elmarad e tekintetben, a válság pedig csak lassította a felzárkózást. Itt fontos megjegyezni, hogy az Európai Unió amely szintén saját gazdasági és pénzügyi válságát élte meg a közelmúltban, kevesebb erőforrást tud fordítani jelenleg a bővítéseire, mivel belső problémái lekötik. Végezetül a negyedik pont, a nemzetek feletti betagozódás jelenleg azért tűnik lehetetlen vállalkozásnak a Nyugat-Balkánon, mert az itt kialakult és függetlenedett országok csak a közelmúltban kezdhették meg nemzetépítési folyamataikat.

Egy sikeres régión belüli együttműködés azonban segítheti a fent felsorolt négy kritérium teljesülését, elősegítve ezzel is a Nyugat-Balkán felzárkózását Európához.

[110] MARUSTE, Rait: *The Role of the Constitutional Court in Democratic Society.* In: http://www.juridica.ee/juridica_en.php?document=en/international/2007/2/132521.PRN.pub.php